

6. Король В.Ю. Історія України, 2-е вид., доп.: ВЦ «Академія», 2008.
7. Король В.Ю. Битва за Дніпро і Київ: героїзм і трагедія// Сільські вісті. – 2010 – 5 листопада.
8. Ольховський І. І. У Києві на місці пам'ятника М.Ватутіну мав би стояти пам'ятник І.Черняхівському// Українська газета. – № 42. – 2006 – 23 – 29 листопада.

Андрій Телегуз

Український творець і речник нового творчого духу і світовідчужання

На основі документальних та фотографічних джерел досліджена біографія видатного кінорежисера-новатора, самобутнього письменника, знаного художника, мислителя і мученика за свій український народ Олександра Петровича Довженка.

Ключові слова: *Довженко, режисер, кіно, письменник, художник, український народ.*

Based on the documentary and photographic sources the biography of the famous film director and innovator, original writer, famous artist, philosopher and martyr for his nation Ukrainian Oleksandr Dovzhenko.

Key words: *Dovzhenko, director, movie, writer, artist, Ukrainian people.*

Українська культура напрочуд багата на таланти. Проте далеко не всі вони відбулися: одні змушені були відмовитися від себе, деградували, інші емігрували, ще інших репресували – факти загальновідомі.

Олександр Довженко – єдиний, що й за таких умов насправді став митцем світової величини, ім'я якого входить у всі енциклопедії, антології світового кіномистецтва – прожив у культурі нетипове життя.

Олександр Петрович Довженко народився 10 вересня 1894 р. в с. В'юнище

(тепер м. Сосниці) Чернігівської області в селянській родині. Батько й мати були неписьменні. Батько, Петро Семенович Довженко, належав до козацького стану.

О. Довженко. Автопортрет. 1950-і рр.

Сім'я жила незаможно: землі було немало, проте вона була неродюча, натомість дітей було 14, тому батько «наймався в підводчики та смолярював». Діти в сім'ї швидко помирали, майже всі не досягнувши працездатного віку, тому у згадках про дитинство в уяві Олександра Довженка завжди поставали «плач і похорон». Він любив матір, про яку писав: «Народжена для пісень, вона проплакала усе життя, проводжаючи назавжди».

Портрети батьків – Петра Семеновича та Одарки Єрмолаївни.

Найдавніше фото хати родини Довженко.

Дід О. Довженка – Семен Тарасович.

Мати, сестра і батько Довженка

Олександр Довженко з батьком

Ще за життя Олександра Давженка директор Сосницької середньої школи І.Л. Сорока на хатині, де народився Сашко, прибав невелику пам'ятну дошку.

Хата в смт Сосниця, де народився О. Довженко. Чернігівська обл.

Ікони родини Довженко [1].

Коряк, виготовлений руками діда Семена.

Цукорниця, виготовлена руками діда Семена з кореню старої берези

Таріль у формі листочка та черпак з ручкою були виготовлені руками діда Семена

Літературно-меморіальний музей у хаті дитинства О. Довженка [2].

У рідній хаті Олександра Довженка.

Троїцька церква, м. Сосниця (1702 р.) — колись найдавніша споруда міста. Фото 1930 р.
Знищена вандалами-комуністами [3].

Покровська церква, м. Сосниця. Єдина церква, яка залишилась цілою після панування комуністичного режиму.

Навчався в Сосницькій початковій школі, а потім – у початковому чотирикласному училищі. Йому здавалося, що може все: мріяв про архітектуру, живопис, плавання морями, учительювання. Закінчивши училище на відмінно, в 1911 р. вступив до Глухівського учительського інституту.

О. Довженко (зліва) зі шкільним товаришем І. Тишином у день закінчення школи.
Чернігівська губернія, 1911 р.

Учительський інститут в Глухові.

О. Довженко – студент Глухівського вчительського інституту. Харківська губернія, 1911 р.

Студенти Глухівського учительського інституту. О. Довженко в центрі. Фото 1913 р.

О. Довженко (3-й зліва у верхньому ряду) серед учасників Сосницького самодіяльного театру в

постановці опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», 1912 р.

Протягом 1914-1917 рр. Олександр викладав фізику, природознавство, географію, історію та гімнастику у Житомирському вищому початковому училищі, дуже багато читав, брав участь у виставах, малював, організував український етнографічний хор в одному з ближчих до Глухова сіл.

О. Довженко (2-й зліва стоїть) в групі викладачів Житомирського вищого початкового училища.
Житомир, 1914 р.

О. Довженко, його майбутня дружина В. Крилова та Г. Левицька – викладачі Житомирського вищого початкового училища. Житомир, 1914–1917 рр.

О. Довженка (сидить третій ліворуч) серед вчителів і учнів Житомирської вищої початкової училища, де він викладав майже всі шкільні предмети, бо вчителів було мало [4].

Друге Житомирське вище училище.

Учителі та учні Житомирського вищого училища на уроці фізкультури. На цій фотографії 1913 р. (дата зазначена на звороті фото) Олександр Довженко зображений перший праворуч [5].

О. Довженка в колективі учнів, 1917 рік [6].

У 1917р. О. Довженко перейшов на вчительську роботу до Києва і вступив до Комерційного інституту, а коли в місті відкрилася Українська академія мистецтв, вступив до неї. Спочатку навчальні майстерні Академії розташовувалися в будинку Центральної Ради. 1918 р. Академія мистецтв перейшла до власного будинку по вул. Великій Підвальній, 38 (тепер Ярославів Вал, 40). Нині тут розміщується Київський інститут театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого.

Київський комерційний інститут, де на економічному факультеті навчався Довженко [7].

У 1918–1919 рр. воює проти більшовиків у лавах армії УНР. Як свідчив Довженків земляк інженер Петро Шох (що пізніше емігрував), Довженко разом із ним був 1918 року вояком 3-го Сердюцького полку Української Армії. Це ж підтверджує й сестра першої дружини О. Довженка, згадуючи, "як заходив до них Довженко в сивій шапці зі шликом наприкінці 1917-го й на початку 1918 років, належачи до куреня Чорних гайдамаків, що брали участь у штурмі київського «Арсеналу». Ці події згодом, через 11 років, Довженко зобразить у своєму фільмі «Арсенал», але вже по другий бік барикад.

Сердюцький полк армії УНР.

Симон Петлюра та воєки Куреня чорних гайдамаків Гайдамацького кошу Слобідської України біля Свято-Микільського військового собору (зруйнований у 1930-ті, зараз на його місці – міський Палац дітей та юнацтва на площі Слави), березень 1918 р.

Серпень 1919 р. – з двома товаришами втікає до Житомира. Коли місто зайняли червоні, був заарештований Волинською ЧК, відправлений до концтабору як «ворог робітничо-селянського уряду», де протягом 3 місяців відбував покарання. Своїм порятунком зобов'язаний письменнику Василю Еллану-Блакитному. Існує версія, що тоді ж його завербували чекісти. Відомо, що в цей час він влаштувався викладачем історії та географії у школу червоних старшин при штабі 44-ї стрілецької дивізії в Житомирі.

З осені 1921 р. О. Довженко працював на посаді секретаря губернського відділу народної освіти, завідував відділом мистецтв, організував профспілку працівників освіти, а також був комісаром у Першому державному драматичному театрі ім. Т. Г. Шевченка.

О. Довженко – секретар Київського губернського відділу народної освіти. 1921 р. [8].

Незабаром він перейшов на дипломатичну роботу. З 1921 р. служив в українському посольстві у Варшаві. Наступного року – в Німеччині на посаді секретаря консульського відділу торгового представництва України у Німеччині. Тут він вступив до приватної художньої майстерні й одночасно відвідував лекції в Берлінській Академічній вищій школі образотворчого мистецтва та в приватній мистецькій школі професора-експресіоніста Віллі Геккеля.

О. Довженко під час навчання в приватній мистецькій школі професора-експресіоніста Віллі Геккеля в м. Берліні (Німеччина). 1923 р.

Витратний ордер № _____

*Витратний ордер
31/5 22р.*

25/12

СПИСОК

ОСІБ ПОВНОВАЖНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА

У. С. Р. Р. в ПОЛЬЩІ

для видакня платні

за час від *15 січня* до *31 січня 1922 р.*

Всього на суму: *3.297.266 ш.*

I Секретар

А. Волуцький

Гол. Бухгальтер

Земляк

Підраховано по курсу *1 марк = 80 000 ш.* на підставі

бюлетеня № _____ Варшавської Біржі.

Перелік осіб Повноважного Представництва УСРР в Польщі для видання платні (за підписом першого

секретаря О. Довженка). 31.12.1922 р. [9].

О. Довженко з дружиною Варварою Довженко (Криловою). Берлін. 1922 р.

Олександр і Варвара Довженко. Навіть після розлучення вона залишила прізвище чоловіка. 1920-ті рр.

Повернувшись до Харкова від осені 1923 до літа 1926 рр. працював художником-ілюстратором в редакції газети «Вісті ВУЦВК», був автором політичних карикатур, які підписував псевдонімом «Сашко».

Засновник та редактор газети «Вісті ВУЦВК» Василь Еллан-Блакитний фейлетоніст з псевдонімом – Валер Проноза, запрошує Довженка на посаду художника-ілюстратора газети в 1923 році. Окрім художнього оформлення видання Довженко створює цикл політичних карикатур. Тематика карикатур різноманітна, вона торкалась як міжнародних політичних, так і внутрішньогосподарських, культурних і релігійних справ.

Перший малюнок-карикатура «Лицарі на роздоріжжі» з'явився в серпні 1923 року за підписом (газетним псевдонімом) «Сашко» у супроводі «Балади» Валери Пронози (В. Еллан-Блакитний). Довженко влучно зображує політичні коливання та настрої В. Винниченка та М. Шаповала. В одному з листів до М. Шаповала Винниченко пише, що треба було «або їхати всім разом же на більшовицький бік і вести там справу (мирним, товарицьким способом) в напрямі українізації совітської влади на Україні, або сидіти тут [в еміграції] без крику і комітетів та робити, те що хто може». Темі «жовто-блакитної» еміграції присвячено ще декілька карикатур: «На пражській вулиці» (М. Шаповал, В. Винниченко), «Оце й усе» (С. Петлюра), «Махно на волі».

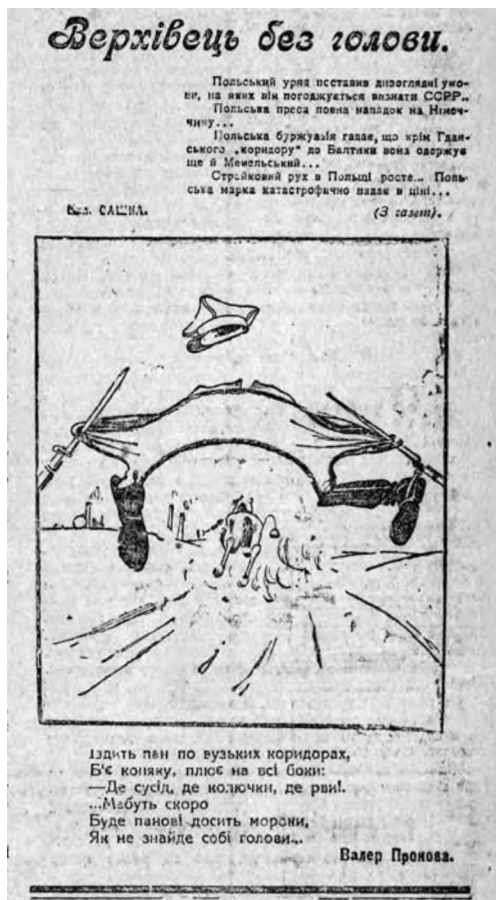
Не залишилось поза увагою О. П. Довженка і міжнародне політичне становище, зокрема, створення «Німецької бойової ліги», політичним лідером якої обрано Гітлера. Темі фашизму, що насувався на Європу, присвячені декілька карикатур: «Тяжка задумка», «Два кандидати», «Геть білий терор, геть фашизм», «Зльот фашистів». Нестабільна політична ситуація Європи зображена на карикатурах: «Верхівець без голови», «Ждемо», «Після виборів», «Урядова гойдалка», «Думки американського дяді», «Володар світу» (долар) та ін.

О. Довженко. Автопортрет. 1924 р.

Сашко [Довженко О. П.] Лицарі на роздоріжжі [10].

Сашко [Довженко О. П.] Верхівець без голови [12].

Сашко [Довженко О. П.] Наука іде [11].

Сашко [Довженко О. П.] Думки американс. дяді [13].

Ждемо.

По всій УСРР на роїтничих і селянських зборах проходять резолюції, що закликають до допомоги німецькій революції.

Мал. САШКА. З газет.

В Німеччині одчай і голод
Прискорюють повстання час.
Революційний пульс—як молот
І б'ються в такт серця у нас.
От-от трусне, мов землетрусом,
Розіллє червонясту лаву
І Стінес стане слизьким сном...

Ждемо. Мотасмо на вуса
І силем в лантухи зерно.
Зерно, що рішить справу.

ВАЛЕР ПРОНОЗА.

Сашко [Довженко О. П.] Ждемо [14].

Крокодилячі сльози:

По основній ладі обсяснать зміле
трус в Японії бошаю явою.
(З дописів).

Мал. САШКА.

Дійшла нарешті й до отця Аммонія
Звістка, що постраждала Японія.
І отець асечесний з грубим басом
Завопіяв диким гласом:
Оле ми грішному!.. Сильки жертва
— Два мільйони тільки мертвих:
— Похорон
— Мільйон...

Панахид—мільйонів до двох..
Ся... ол..
А за рязунки від трусу—молєбні?..
А за інші відправи требні?..
— Аж мутні в очах..
Жах... жах..
Молїтєся вірні! Божїє карі
Щоб хоч вас проминули удари!

Дурний хай слухас і лєбом б'є підлогу
— А ми пішлем японцям краще допомогу
Отців же Амонія
Мсжемо прями
Післать до Японії
— На Фузіяму.

ВАЛЕР ПРОНОЗА.

Сашко [Довженко О. П.] Крокодилячі сльози! [15].

Сашко [Довженко О. П.] Останні часи [16].

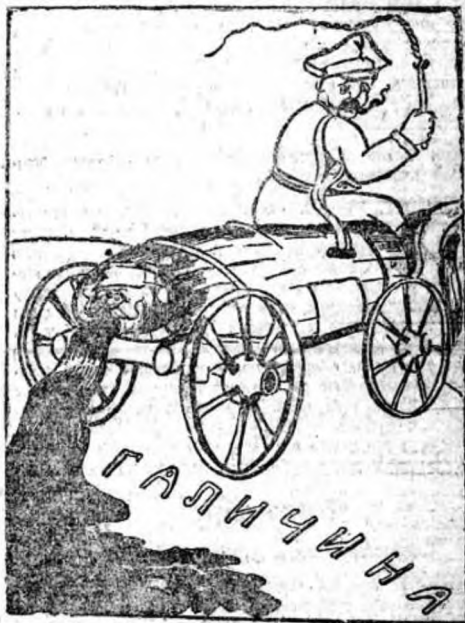
Сашко [Довженко О. П.] Махно на волі [17].

Сашко [Довженко О. П.] «Ножиці». Ой, сходяться !!! [18].

Хліборобська культура.

МАЛ. САШКА.

У Сашка
Трентіла рука
Коли отак малювала:
— Чи не вийде часом дипломатичного скандала?
А між тим—справа ясна:
— Галичина
Й хліборобські роботи
— Угноєння, асенізація...
Скажіть, будь ласка, при чім тут урядові турботи
Чи якась там полонізація?
ВАЛЕР ПРОНОЗА.

Сашко [Довженко О. П.] Хліборобська культура [19].

славите...» [20].

Малюнок САШКА.

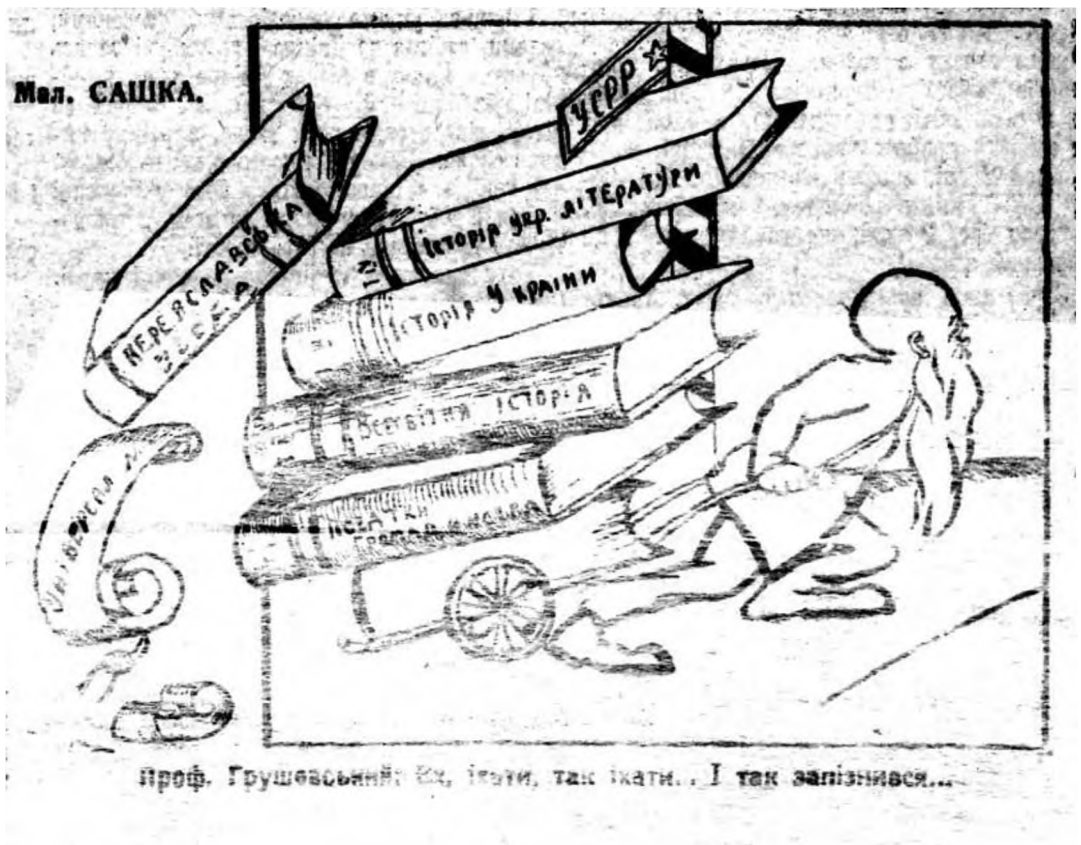
„Петлюра вітє в Польщі го Угорщини
в шпиртові на їжі Степана Могилєв”
3 лист

Сашко [Довженко О. П.] Головний атаман С. Петлюра у новій ставці [21].

Сашко [Довженко О. П.] «Христос рождається,

Сашко [Довженко О. П.] Професор Грушевський : Ех, їхати, так їхати ... так і запізнився ... [22].

Володар світу.

На біржах Європи селя бивалача до п'ятих.
 Не тільки марк (зімчав, похвещав) виводив-
 ються, але й усі американські маркети. Останнім
 часом вистрабували маркети-новіше. Останнім
 часом і всі маркети виводились і виводяться
 американський долар.

3 жовт.

Скавчить розлушена Європа
 — Фунт штерлінгів, марк і франк
 Долар усі прибути злопає,
 Ісе переітер, важкий, ков'яц.

ВАС. ПРОНОЗА.

Сашко [Довженко О. П.] Володар світу [23].

В черзі.

Після відкриття Англією СРСР на всіх єврей-
 вих розпочалися не тільки на легальне місце...
 і єврейські діти повелися вказувати що
 Філіцій, міста і так «дотерла чергу», повинна по-
 гани владі СРСР.

3 жовт.

Передній. Р-р-р... Не напірай, не бачиш—чегота...
 Голоси ззаду: А ти не задержуй! А то потім уже вони нас не
 визнаватимуть!..

Сашко [Довженко О. П.] В черзі [24].

На пражській вулиці.

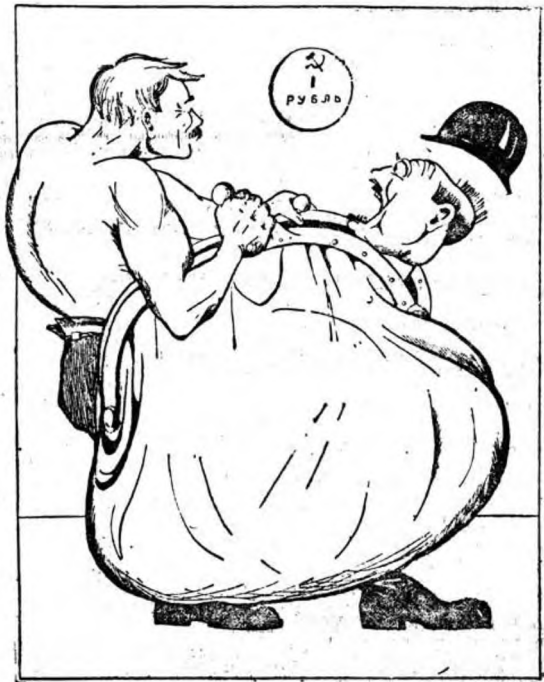

В. Шпичаченко (до Шаповала): Микито, може й миши уми визнет!..

Сашко [Довженко О. П.] На пражській вулиці [25].

Новий „спец-гаманець“:

МАЛ. САШНА.

Сашко [Довженко О. П.] Новий «спец-гаманець» [26].

Дитинка--шоестилітка.

МАЛ. САШКА. (Картина без підпису).

Сашко [Довженко О. П.] Дитинка-шоестилітка [27].

Прозодов в Союзній штати Америкы, в гоме войу «Вашингтон ардементон» автографичной переклад Юва Товиродича А. «Високон Подильський» — «Винильная завітка» до тов. Х. Г. Равеншольца, «Поліграфичного представництва ЦСР» у Лондоні.
(3 слайди).

Сашко [Довженко О. П.] «Святителю отче Християне, моли ВУЦВК о нас...» [28].

Історія одного визнання.

САШКО.

На Сході є країна—Хіни
(Інакше вказує це—Китай).
В плантаціях росте там чай,
А у палатах—мандріяни,
Є й вузькі—армія рабів,
І цілий корпус дипломатів,
Що вчать китайців, як здирати
Із себе... «стерпну віснів»:
Шліфуючи китайців дину візучу
Здирать з них ще й шкуру на додочу.

Всё ясно? А тепер до діла.
У Хінах—голосов Ван
І в його Ванг заперобла
Руха. А тут ще Варахан,
Носог асшавних радян,
Серед поєсть—порона біла.

Почалось у Ванг залоты
— Вислати хотє Союз Радеспублік Ванг
Нислати вота—роботою роботою
Току, хто сам собі пан...
Низвогаво войу, Дюнга тана,
Лешелось відваситись
Колє: трах, по рукав!
Стражильсь юнга юнга...
Оквалось—совоні нося,
Котрим у Хінах тєлао,
— Вашоні «світлі» нанесли:
— «Не зліз поперед батєла в нека!»...

На Сході є країна—Хіни
(Інакше вказує—Китай),
Іще живуть там мандріяни,
Що лисаєні Єдєт, мов дурі...
Хай—
У Хінах є крім них ще кулі.

ВАЛЕР ПРОНОЗА.

Сашко [Довженко О. П.] Історія одного визнання [29].

**Оце пісня гарна нова
починайте її знова.**

Сашко.

Цявний івни протоколи
— Б'ється не варто вікови...
Притіте на землі мир

Знивають примари—війни
Б'ється владі стовіви...
И-и-и... від тімим ширтир...

Вал П.

Сашко [Довженко О. П.] Оце пісня гарна нова починайте її знова [30].

Чванько.

Сашко.

Іван Чванько—за голову сілоради
В одному з сел Пролетарської округи
На Полтавщині був. Проте й по других
Губерних тей чваньки закінить в агенти Рад-
влади.

(Назва це для лютіх полтавчан).
Там кош Іван
Начальству лише про село доповідь
Що все мовило їде на слід, гарез,
І справді, на селі, як казуть, лішо—тишо.
Та рік
В газеті прочитала десь дівчина
(Чванько в пазани і дівчин
На раз, на раз—чи цензурні чарани)

Ще в тім селі—бувають, неводина,
Хіста россиа—і про чиромні градин,
І про хабарництво Чванько
Про нос, що на селі трапилося, безладна,
Що про мовелі! Про аплет, тинеті, Гута
Іван Чванько—«Чвань, собачий делі!»
Тобі по під землію п знайду
І проказу, танду, тугарю мата,
Сіньору, шарибелера, рідю,
Як кондаты на агента раздалдыт!

Залюбила Чванько із його лютим сердцем
Сіньору! Гіт чванькоів проконте лощина,
ВАЛЕР. ПРОНОЗА.

Сашко [Довженко О. П.] Чванько [31].

Урядова гойдалка.

У Франції левовий
— Немец на ярмарках,
Гойдалка ораи...
— Все вище, вище...
Ах!

Качулася прозорю
Політика в уряд,
А політ—шору, шору,
— Я ліборуч озметать...
В парламенті—то тиня,
То разетом криза—траї!
— Вся Франція не вище:
— Потерпія уряд краї...
А політ—полт фокус:

На тинтову штурі
Вотале баласує
Уряд Пуанкаре...
Парламент—картокаї:
Гаржлор... лобж... Брєзі!,
— Але тинка портфеді
І баласує балас...
— Гойдалка, баласі рєді:
— Все вище... вище...
Ах!

Дрїжать в урді портфеді,
Трещать за сїмим мєт!

ВАЛЕР ПРОНОЗА.

Сашко [Довженко О. П.] Урядова гойдалка [32].

Мал. СІШКА.

„Друг друга обимем... і возопієм“...

Сашко [Довженко О. П.] «Друг друга обимем»

В італійському парламенті.

Сашко.

Муссоліні. Ви тільки мені дозволяйте і я без суду перестріляю всіх урядів світу!
Фашисти-депутати: Ні, ні, Німечко така порушення піддавати права!..

Сашко [Довженко О. П.] В італійському парламенті [34].

Сумніви не без підстав.

Сашко.

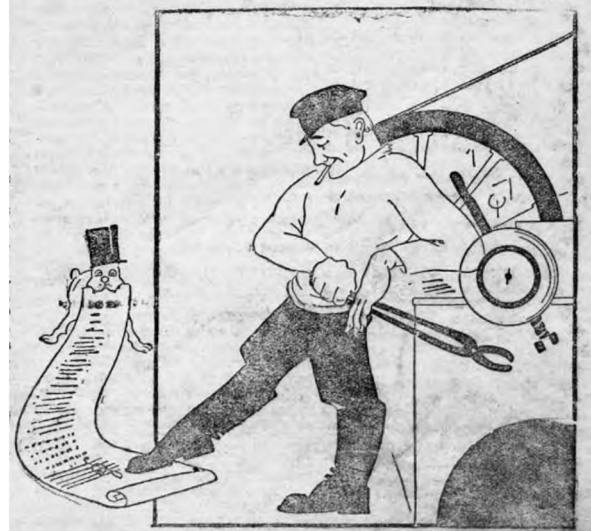

1-й червоноарм.: Дивно як курити! Кажуть половина війн запалів—на 40 мільярдів набоїв вибухло!
2-й червоноарм.:—Хто каже? Румунські міністри? Ну значить брешуть. На пушку беруть—наче б то у них ще на сороз лишилось...

Сашко [Довженко О. П.] Сумніви не без підстав [35].

Не помилився!

Сашко.

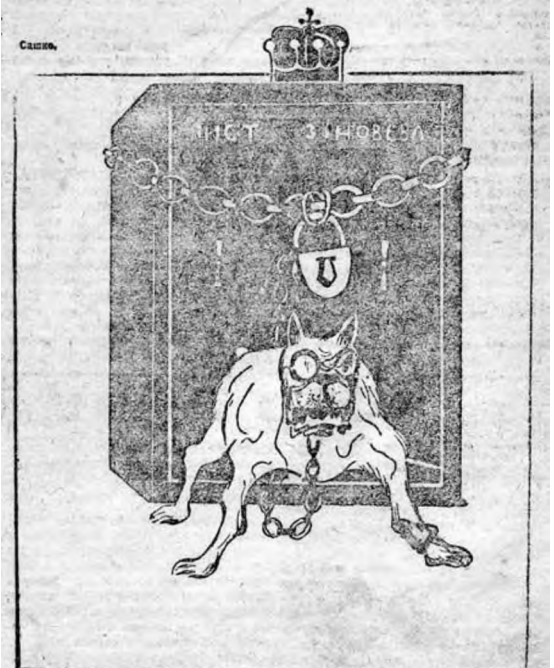

З промови Чемберлена:
„Я звичайно знаю, як більшовики зустріють мою ноту!“

Сашко [Довженко О. П.] Не помилився! З промови Чемберлена [36].

Тайна міністерського архіву.

Сашко.

У міністерстві—сейф чужиний
Нолоди сто на сейфі чий
І поє англійській пароди
Варгусь десь і ніч іноді.

Ще в сейфі чий урядовий?
— Хто каже: консуль сто.
А, хто румунський, ще: значащий
Політи, економі, культурний.

В. П.

Сашко [Довженко О. П.] Тайна міністерського архіву [37].

Сашко [Довженко О. П.] Т прру! ... Доїхали...

[38].

Сашко [Довженко О. П.] Оце й усе ... [40].

Сашко [Довженко О. П.] Тяжка задума [39].

Сашко [Довженко О. П.] За богом служба, а за царем
молитва [41].

Сашко [Довженко О. П.] Після демісії [42].

[Сашко] [Довженко О. П.] Папа «марксист» [43].

Соціал-демократичні перспективи.

Сашко [Довженко О. П.] Соціально-
демократичні перспективи [44].

[Сашко] [Довженко О. П.] Два кандидати [45].

Сашко [Довженко О. П.] Справи дипломатичні [46].

Сашко [Довженко О. П.] Присяга президента [47].

Сашко [Довженко О. П.] Геть білий терор!

Геть фашизм! [48].

Сашко [Довженко О. П.] Королівська робота [49].

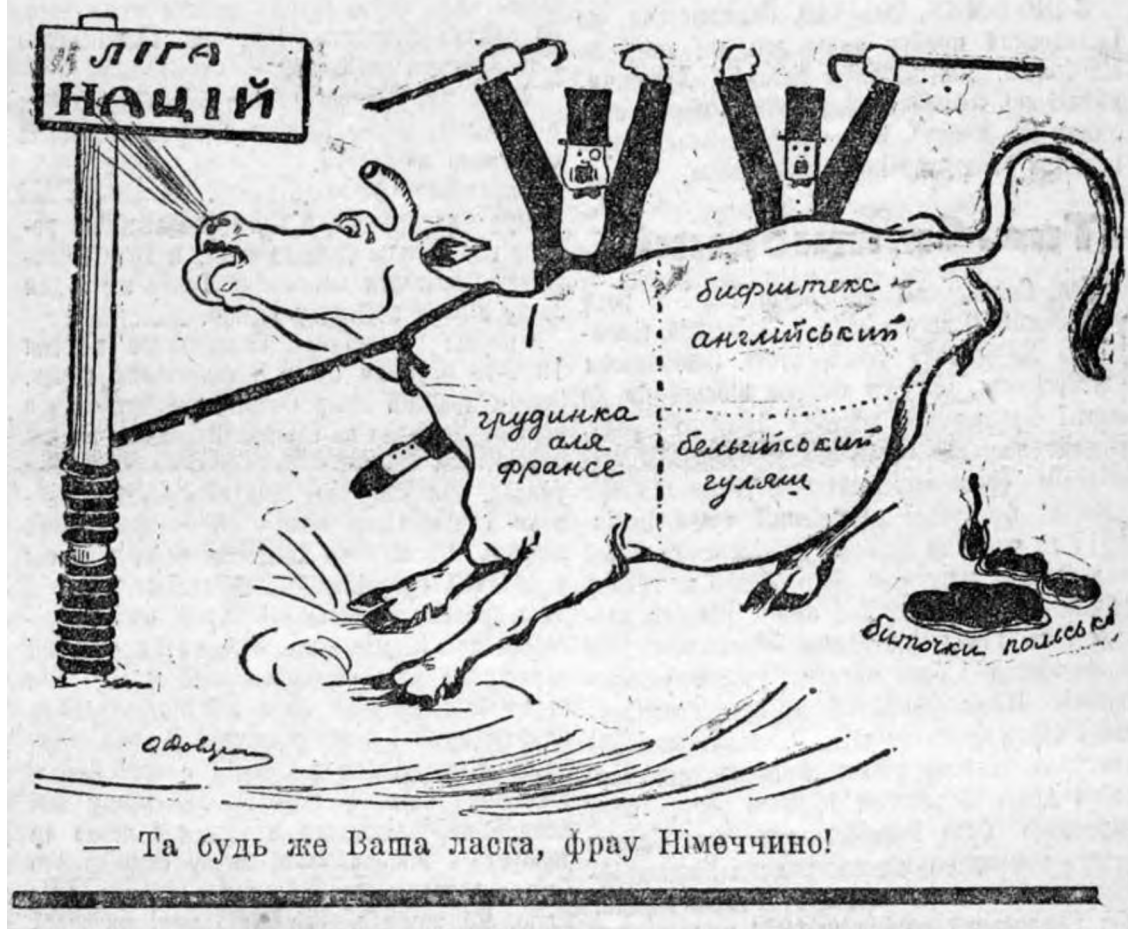

Довженко [О. П.] Пролетарський привіт II Інтернаціоналу [51].

Сашко [Довженко О. П.] Тов. Чічерін за кордоном [52].

Гарантійна угода в творенню.

Довженко О. [П.] Гарантійна угода в творенню [53].

Сашко [Довженко О. П.] Під французьким парканом [54].

Довженко О. [П.] «Маслособорування» Франко

«Молітьесь, братіє, молітьесь!» [55].

Довженко О. [П.] Два боки однієї медалі [56].

Довженко [О. П.] Зльот фашистів. Мусоліні: фашисти всіх країн, ф-ф-р-ю! [57].

Довженко [О.П.] Боротьба з голодом [58].

Авто-жарт. Сашко-карикатурист (О. Довженко).

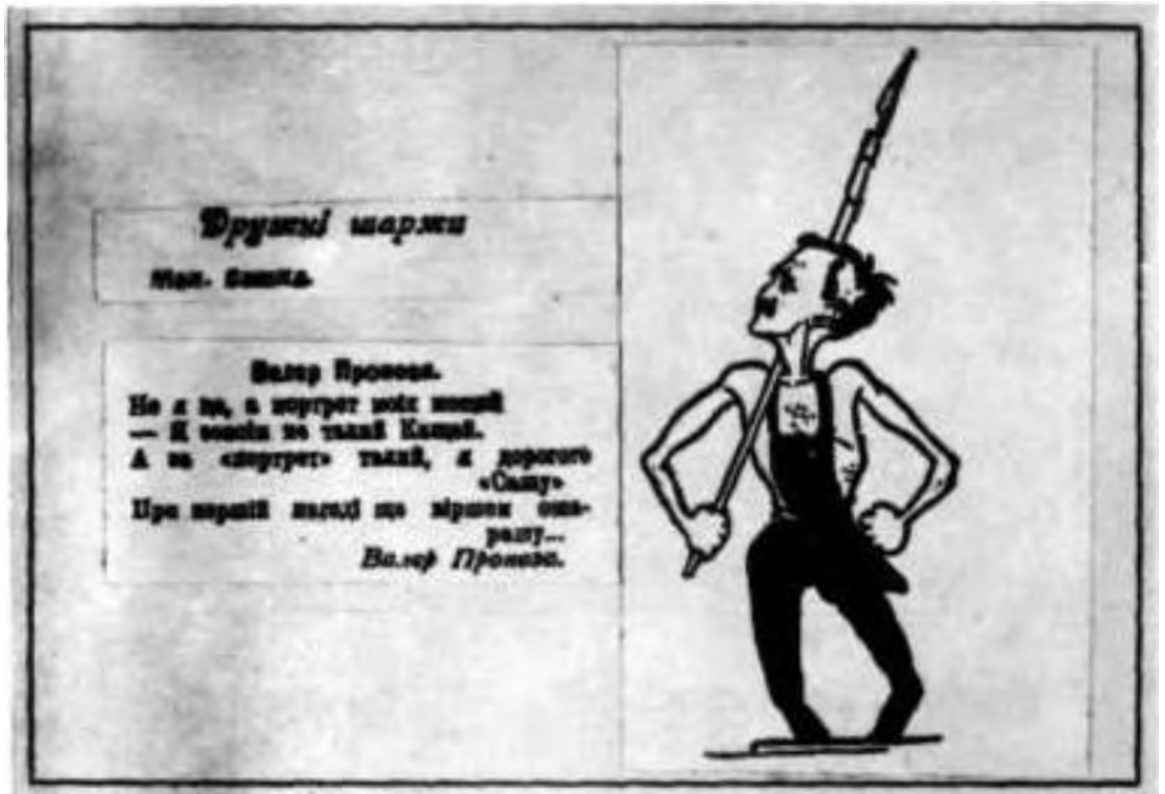
Дружній шарж на Павла Тичину від О. Довженка

Портрет Павла Тичини О. Довженка з

Тарас Шевченко.

Дружній шарж О. Довженка на В. Еллан-Блакитного і відповідь Валера Пронози (В. Еллан-Блакитного).

Шарж О. Довженка на Остапа Вишню.

О. Довженко належав до літературних організацій «Гарт» та «ВАПЛІТЕ». Тоді ж почав створювати плакати для української кіноорганізації ВУФКУ і дедалі більше захопився перспективами кінематографії.

Зустріч харківських і київських митців (Київ, 1923). Сидять у першому ряду (зліва): Максим Рильський, Юрій Іванов-Меженко, Микола Хвильовий, Майк Йогансен, Юхим Михайлів, Михайло Вериківський, Пилип Козицький. Сидять у другому ряду (зліва): Наталя Романович-Ткаченко, Михайло Могиланський, Василь Еллан-Блакитний, Сергій Пилипенко, Павло Тичина, Павло Филипович, Антін Хуторян. Стоять (зліва): Дмитро Загул, Микола Зеров, Михайло Драй-Хмара, Григорій Косинка, Володимир Сосюра, Тодось Осьмачка, Володимир Коряк, Михайло Івченко, Борис Якубський.

«Гарт» у 1924 році (Харків). Сидять (зліва): Гордій Коцюба, Павло Тичина, Василь Еллан-Блакитний, Іван Кулик, Микола Хвильовий, Валер'ян Поліщук. Стоять (зліва): Іван Дніпровський, Майк Йогансен, Петро

Панч, Олександр Копиленко, Володимир Коряк.

«Гарт», 1924. Сидять (зліва): Аркадій Любченко, Валер'ян Поліщук, Микола Хвильовий, Василь Еллан-Блакитний, Павло Тичина, Гордій Коцюба, Володимир Сосюра. Стоять (зліва): Іван Дніпровський, Володимир Коряк, Майк Йогансен, Микола Христовий, Олександр Довженко, Іван Сенченко, Олександр Копиленко, Михайло Майський.

У редакції журналу «Всесвіт» (зліва): Олександр Довженко, Кость Гордієнко, Микола Хвильовий (Харків, 1925)

Протягом 1926–1933 рр. він працював на Одеській кінофабриці та Київській студії художніх фільмів. Саме на Одеській кіностудії творчий доробок О. Довженка був багатогранний: «Вася - реформатор», «Ягідка кохання» (1926), «Сумка дипкур'єра» (1927), «Звенигора» (1928). В основу сюжету наступного фільму «Арсенал» (1929) він поклав події Січневого збройного повстання 1918 р.

Кадри з першого, але втраченого фільму О. Довженка «Вася - реформатор», який зберігся у вигляді кіносценарію.

Плакат фільму «Ягідка кохання» (1926)

Плакат фільму «Сумка дипкур'ера» (1927)

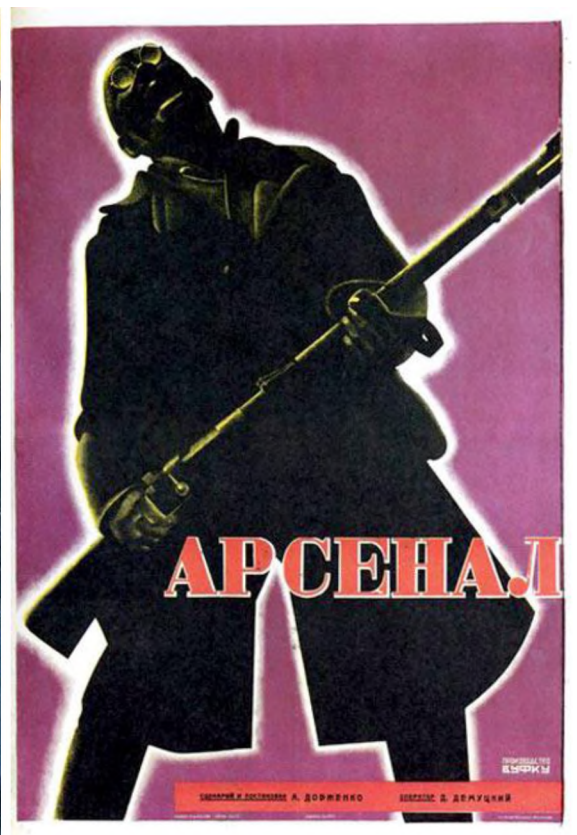
Режисер О. Довженко на Одеській кінофабриці під час зйомок фільму «Сумка дипкур'ера». 1927 р.

Кадр з кінофільму «Сумка дипкур'ера». Праворуч – О. Довженко у ролі кочегара. 1927 р.

Плакати фільму «Звенигора» (1927)

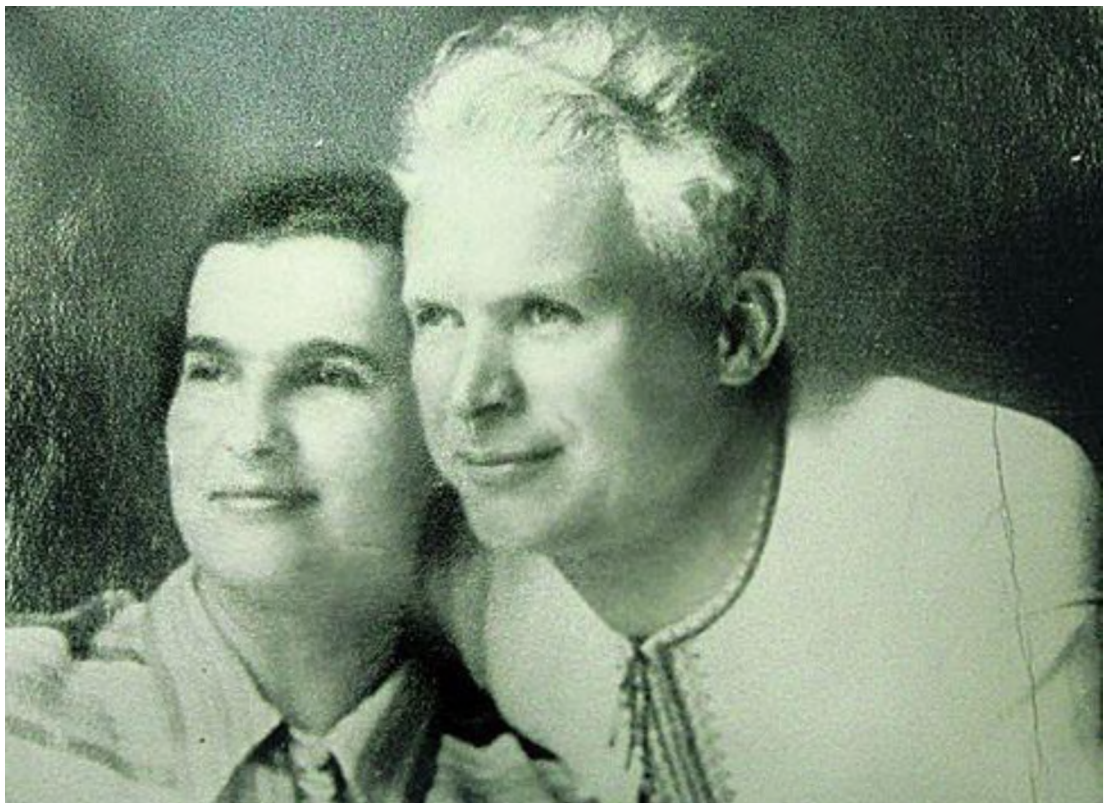

Плакати фільму «Арсенал» (1929)

Заступник голови ВУФКУ З. Сідерський (ліворуч) у своєму кабінеті з режисером Київської кінофабрики О. Довженком. Київ, 27 листопада 1927 р.

У 1928 р. О. Довженко познайомився з актрисою Юлією Солнцевою, а вже наступного року вони одружились. Разом вони прожили більш як чверть століття.

Олександр Довженко з дружиною Юлією Солнцевою

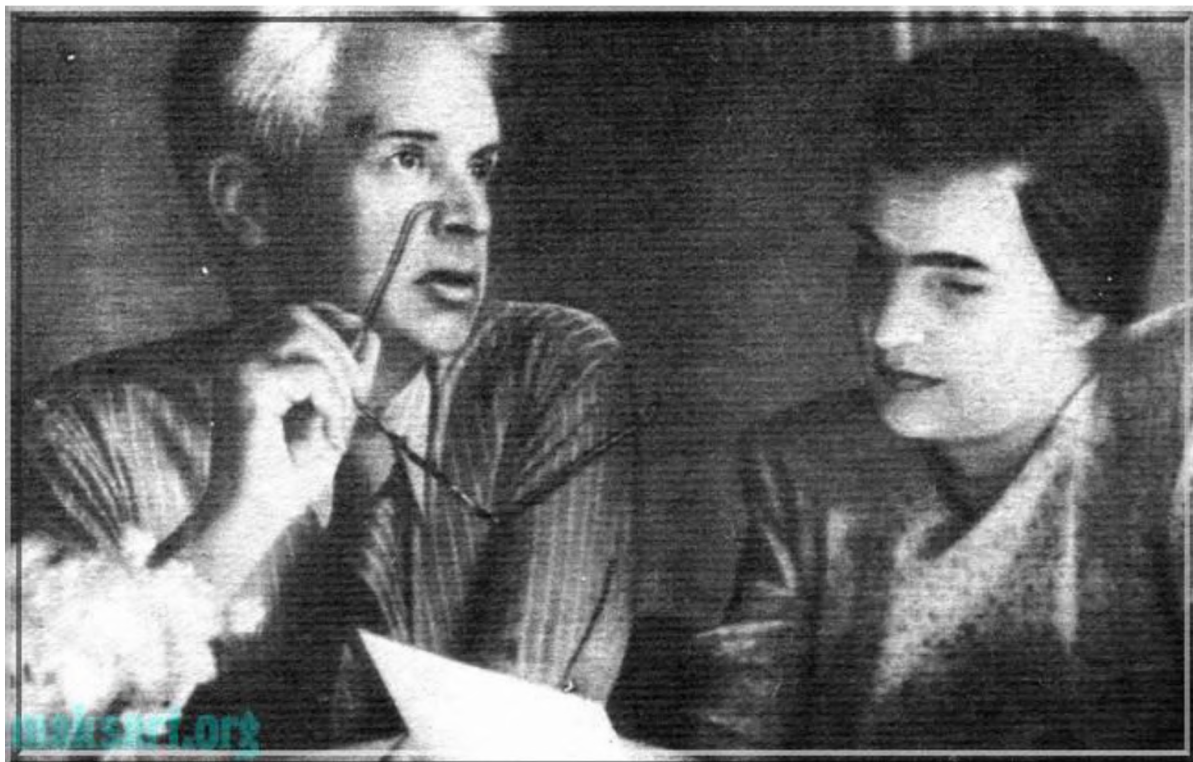

Ю. Солнцева, О. Довженко, Олексій Кручоних (поет-футурсит). 1930 р.

З 1929 р. популярна актриса Солнцева раптом перестала зніматися. Пояснює це просто: «Після

знайомства з Олександром Петровичем мені більш цікаво було працювати у нього асистентом. Та й хотілося хоч трохи допомогти, підтримати. Роботи ж з іншими режисерами вже не могла собі уявити» [60].

О. Довженко з дружиною під час роботи над кіносценарієм.

У 1930р. О. Довженко зняв картину «Земля» - своєрідний гімн героїзму праці на землі, глибині й силі людських думок, почуттів, пристрастей. В стрічці, яка вивела українське мистецтво на широкі міжнародні обшири й принесла митцю світову славу, автор змалював запеклу класову боротьбу, новітні перетворення на селі. Але на батьківщині робота О. Довженка була нещадно розкритикована – «Землю» заборонили в Україні. Довженко пише в «Автобіографії» про те, що сталося з ним після випуску «Землі»: «Радість творчого успіху була жорстоко подавлена страховинним двопідвальним фейлетоном Дем'яна Бєдного під назвою „Философы“ в газеті „Известия“. Я буквально посивів і постарів за кілька днів. Це була справжня психічна травма. Спочатку я хотів був умерти».

Попри все, О. Довженко продовжував мріяти, писати, говорити з екрану про минуле та майбутнє України. Після прем'єри в Берліні про О. Довженка опублікували 48 статей, у Венеції італійські кінематографісти назвали митця «Гомером кіно». В Радянському Союзі стрічку реабілітували лише в 1958 р.,

після того, як «Земля» увійшла до числа 12 найкращих фільмів всесвітньої історії кіно.

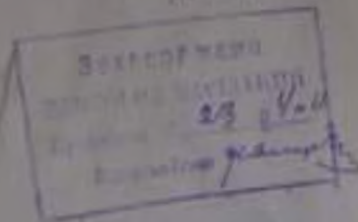
Виконання пунктів

некладається на

та пунктів

на тов

Форма № 2

ПРОТОКОЛ № 35

ЗАСІДАННЯ КОМІСІЇ ПРАВЛІННЯ ДЛЯ ПРИЙМАННЯ ФІЛЬМІВ
ВЛАСНОГО ВИРОБНИЦТВА

від 26 лютого 1930 р.

ПРИСУТНІ: МИХАЙЛОВ, РАДЧИНО, МЕДВЕДЬОВ, МОСТІЯН, ГОДЗИВЬСЬКИЙ,
НОСИЧКА, ДЯВЧУК, ДОВЖЕНКО.

ПЕРЕГЛЯД ФІЛЬМУ "ЗЕМЛЯ"

на 6 част

постановна режисера **ДОВЖЕНКО**
оператор - **ДЕМУЦЬКИЙ**
кіно- фабрики

виробництво **Київське**

УХВАЛИЛИ:

1. Картину "Земля" прийняти.
2. Визнати, що фільм "Земля" автора і режисера т. ДОВЖЕНКА, як формою, так і змістом, є цінний вклад у загальні здобутки не тільки української, а й радянської кінематографії в цілому та кінематографії світової.
3. Визнати, що фільм "Земля" своїм ідеологічним спрямуванням цілком відповідає лінії і заходам партії щодо перебудови сільського господарства.
4. Визнати, що це актуальна політична тема з художнього боку оформлена з великим майстерством. Роботу режисера т. ДОВЖЕНКА і оператора т. ДЕДУЦЬКОГО оцінити як найвищу. Також відмітити високу якість роботи акторів: СВАЩЕНКА, МАСОХИ, ШКУРАТА.
5. Запропонувати Провісній Частині негайно вжити заходів щодо підготовки фільму до прокату (реклама, музичний супровід тощо). Художньому Відділові розробити лібрето до цього фільму.
6. Запропонувати Художньому Відділові розробити план пошуку цього фільму робітничим аудиторіям і окремо - галузевим.

Голова

Михайлов

(Михайлов)

Секретар

ЦДАВО України
Демущук (Панірска)

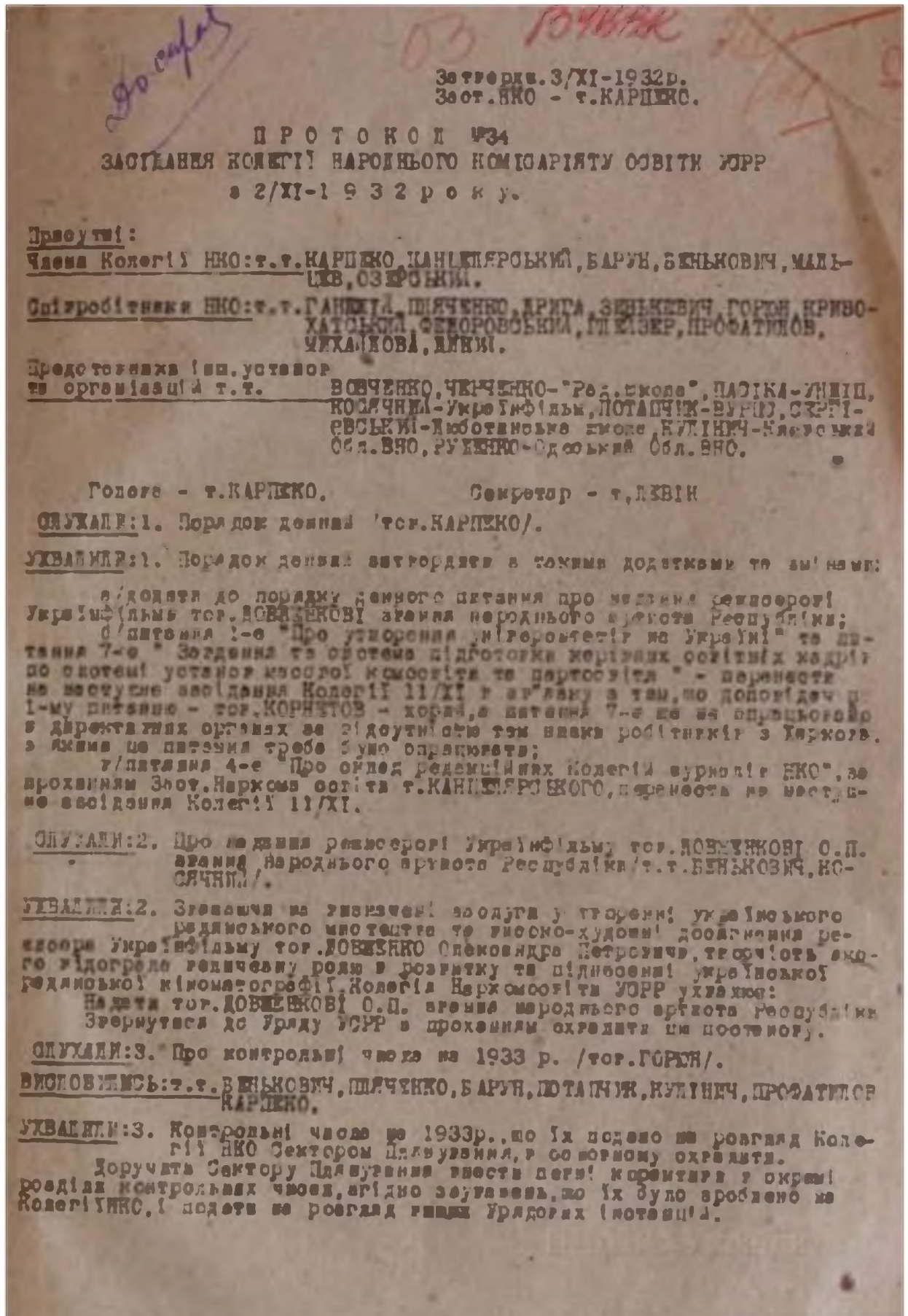

Плакати фільму «Земля» (1930)

Режисер О. Довженко (в центрі) під час зйомок фільму «Земля».
Зліва від нього – оператор Д. Демуцький. 1929 р.

Затвердж. 3/ХІ-1932р.
Засот. ВНО - т.КАРПЕНКО.

ПРОТОКОЛ №34
ЗАСІДАННЯ КОЛЕГІЇ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ОСВІТИ УСРР
в 2/ХІ-1932 року.

Присутні:

Члени Колегії ВНО: т. т. **КАРПЕНКО, КАНІЦЕРОВСЬКИЙ, БАРУН, БЕНЬКОВИЧ, МАЛЬЦІВ, ОЗЕРСЬКИЙ.**

Співробітники ВНО: т. т. **ГАНЖУА, ШЛЯЧЕНКО, АРИДА, ЗЕНЬКЕВИЧ, ГОРДОН, КРИВОХАТОВСЬКИЙ, СЕВЕРОВСЬКИЙ, ГІЛІЗЕР, ПРОБАТИСЛОВ, УХАЛІКОВА, ДІВНИ.**

Представники інш. установ та організацій т. т.

ВОВЧЕНКО, ЧЕРЧЕНКО - "Род. школа", ПАСІКА-УНІЦ, КОЛІЧНИК - Українфільм, ПОТАПЧИЖ - ВУРНІ, СТРИГОВСЬКИЙ - Люботинське місто, КУЛІНІЧ - Клевська обл. ВНО, РУБЕНКО - Одеська обл. ВНО.

Голова - т.КАРПЕНКО.

Секретар - т.ДІВНИ

ОСЛУХАННЯ: 1. Порядок денний (т.т.КАРПЕНКО/).

УХВАЛИ: 1. Порядок денний затверджується в такому додатковому та зміненні:

а) додати до порядку денного питання про надання режисеріві Українфільму тов. **ДОВЖЕНКОВІ** звання народнього артиста Республіки;
б) питання 1-е "Про утворення інституту на Україні" та питання 7-е "Задання та обсяги підготовки керівних освітніх кадрів по системі установ масової освіти та партосвіти" - перенести на наступне засідання Колегії 11/ХІ в зв'язку з тим, що доповідь по 1-му питанню - тов. **КОРНЕТОВ** - хорва, а питання 7-е не має опрацьовано в директатних органах за відсутності там спеціальних робітників з Харкова, а їхня на питання треба було опрацювати;
в) питання 4-е "Про об'єд редакційних Колегій журналіст ВНО", за проханням Засот. Наркомосвіти т. **КАНІЦЕРОВСЬКОГО**, перенести на наступне засідання Колегії 11/ХІ.

ОСЛУХАННЯ: 2. Про надання режисеріві Українфільму тов. **ДОВЖЕНКОВІ** О.П. звання народнього артиста Республіки /т. т. **БЕНЬКОВИЧ, КОСЯЧНИЙ/.**

УХВАЛИ: 2. Зважаючи на визначені зобов'язання у творенні українського радянського мистецтва та високо-художні досягнення режисера Українфільму тов. **ДОВЖЕНКО** Олександра Петровича, творчість якого відіграла величезну роль в розвитку та піднесенні української радянської кінематографії Колегія Народньої освіти УСРР ухвалила:
Надати тов. **ДОВЖЕНКОВІ** О.П. звання народнього артиста Республіки.
Звернутися до Уряду УСРР в проханням охоронити це постою.

ОСЛУХАННЯ: 3. Про контрольні члени на 1933 р. /тов. **ГОРДОН/.**

ВИСЛОВИЛИСЬ: т. т. **БЕНЬКОВИЧ, ШЛЯЧЕНКО, БАРУН, ПОТАПЧИЖ, КУЛІНІЧ, ПРОБАТИСЛОВ, КАРПЕНКО.**

УХВАЛИ: 3. Контрольні члени на 1933р. по їх подано на розгляд Колегії ВНО Сектором Цялгування, в особному охоронити.
Доручати Сектору Цялгування знести перші корективи з окремих розділів контрольних членів, агідно зауважень, що їх було зроблено на Колегії ВНО, і подати на розгляд гондів Урядових (мистецтва).

Українфільму О. П. Довженку звання народного артиста республіки. 2 листопада 1932 р. [62].

Цього ж 1930 р. разом зі своєю дружиною Ю. Солнцевою митець виїжджає в тривале закордонне відрядження. Він відвідав Берлін, Гамбург, Прагу, Париж, Лондон, демонструючи «Землю», «Звенигору», «Арсенал», виступав перед журналістами, кіномитцями й кінокритиками, виголосив кілька доповідей про нову кінематографію.

У 30-х роках Олександр Довженко постав як самобутній кінорежисер, фундатор поетичного кіно, визнаний світом митець. Чарлі Чаплін зазначав: «Слов'янство поки що дало світові в кінематографії одного великого митця, мислителя і поета — Олександра Довженка».

У 1932р. О. Довженко зняв перший звуковий фільм «Іван». Конфлікти О. Довженка на Київській студії, особливо після постановки фільму «Іван», загострилися. Після фільму «Іван» батьків Довженка виганяють з колгоспу (за доносами його батька характеризують як активного церковника, націоналіста, «хлібороба-власника» – хіба таким місце в колгоспі?), а стеження за сином посилюється. Тому митець прийняв рішення виїхати до Москви і з 1933р. працював на «Мосфільмі».

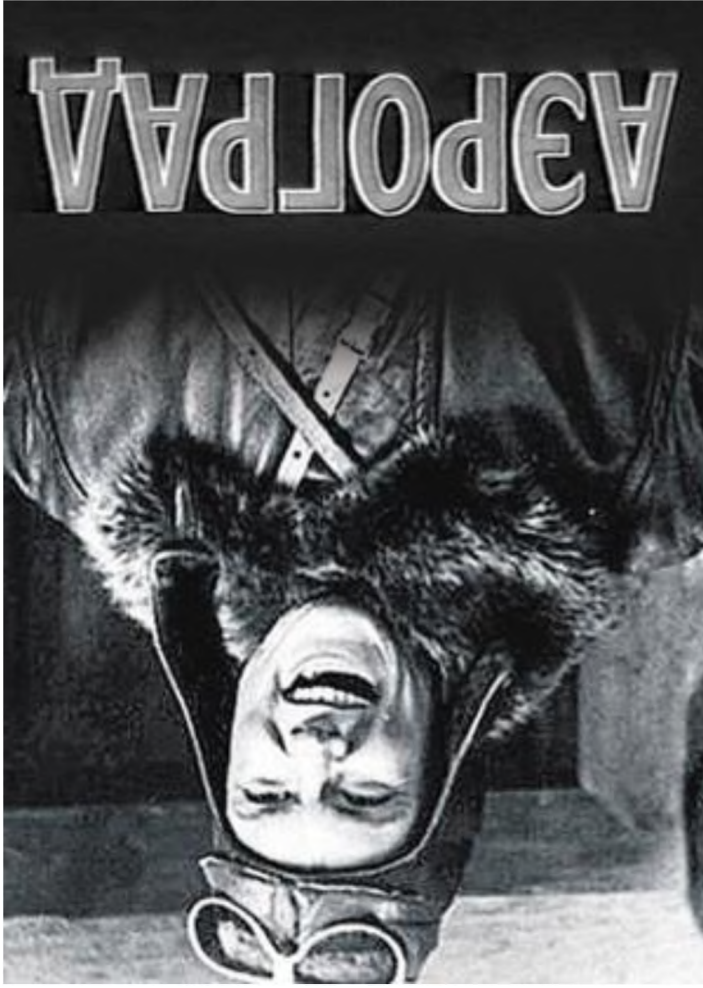

Режисер О. Довженко під час зйомок фільму «Іван» на студії «Українфільм». 1931 р.

Кадри з фільму «Іван» (1932)

У 1935 р. О. Довженка нагороджують орденом Леніна, а восени того ж року на екранах з'явився «оптимістичний» «Аероград». У 1939р. вийшов на екрани «Щорс» (поставлений на Київській кіностудії). Фільм швидко став популярним, глядачеві подобались подані з гумором колоритні народні, національні характери головних героїв.

Плакати фільму «Аероград» (1935)

Режисер О. Довженко на полюванні в тайзі в період зйомок фільму «Аероград». 1934р.

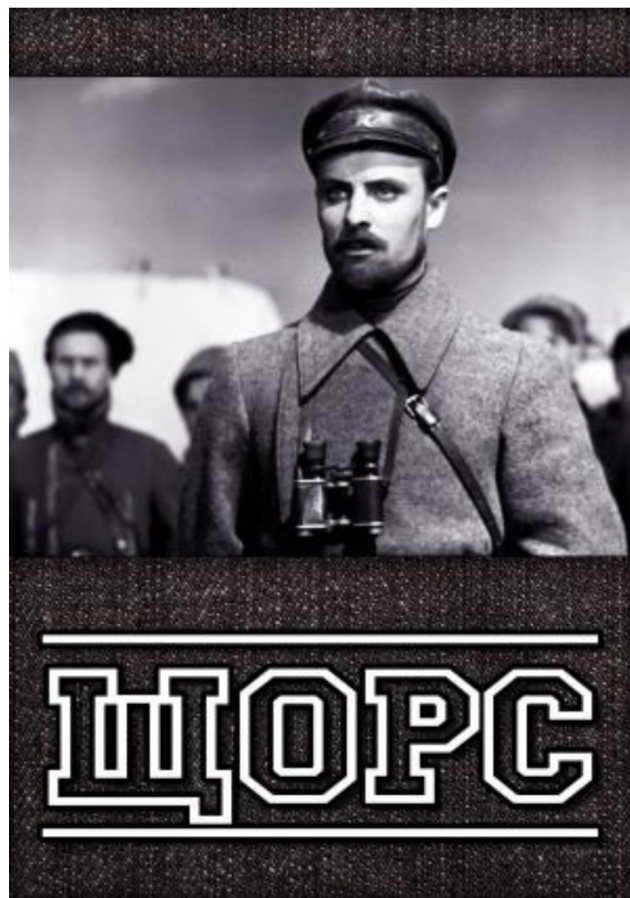
Режисер О. Довженко (біля камери) під час зйомок фільму «Аероград».
1934 р.

Письменники Ромен Роллан (в центрі), Максим Горький (зліва направо), режисери О. Довженко, В. Пудовкін, М. Ромм серед кінематографістів. Москва, 7 травня 1934 р.

Український кінорежисер та письменник О. Довженко. Москва, 1935 р.

Плакати фільму «Щорс» (1939)

Режисер О. Довженко (справа) і оператор Ю. Єкельчик під час зйомок фільму «Щорс». 1938 р.

Актори І. Скуратов, Є. Самойлов і режисер О. Довженко під час зйомок фільму «Щорс» на студії

ВИТЯГ З УМОВИ
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР

ПРО ПРИСВОЄННЯ ЗВАНЬ ПРАЦІВНИКАМ МІСТЕЦТВ

За заслуги в розвитку театрального і музичного
мистецтва присвоїти звання:

ЗАСЛУЖЕНОГО ДІЯЧА МІСТЕЦТВ

1. **ЛОВЧЕНКО**
Олександр Петрович - режисеру Київської
кіностудії.

М. ГРЕЧУХА

Олександр Петрович
О. МЕНШЕРІН

м. Київ

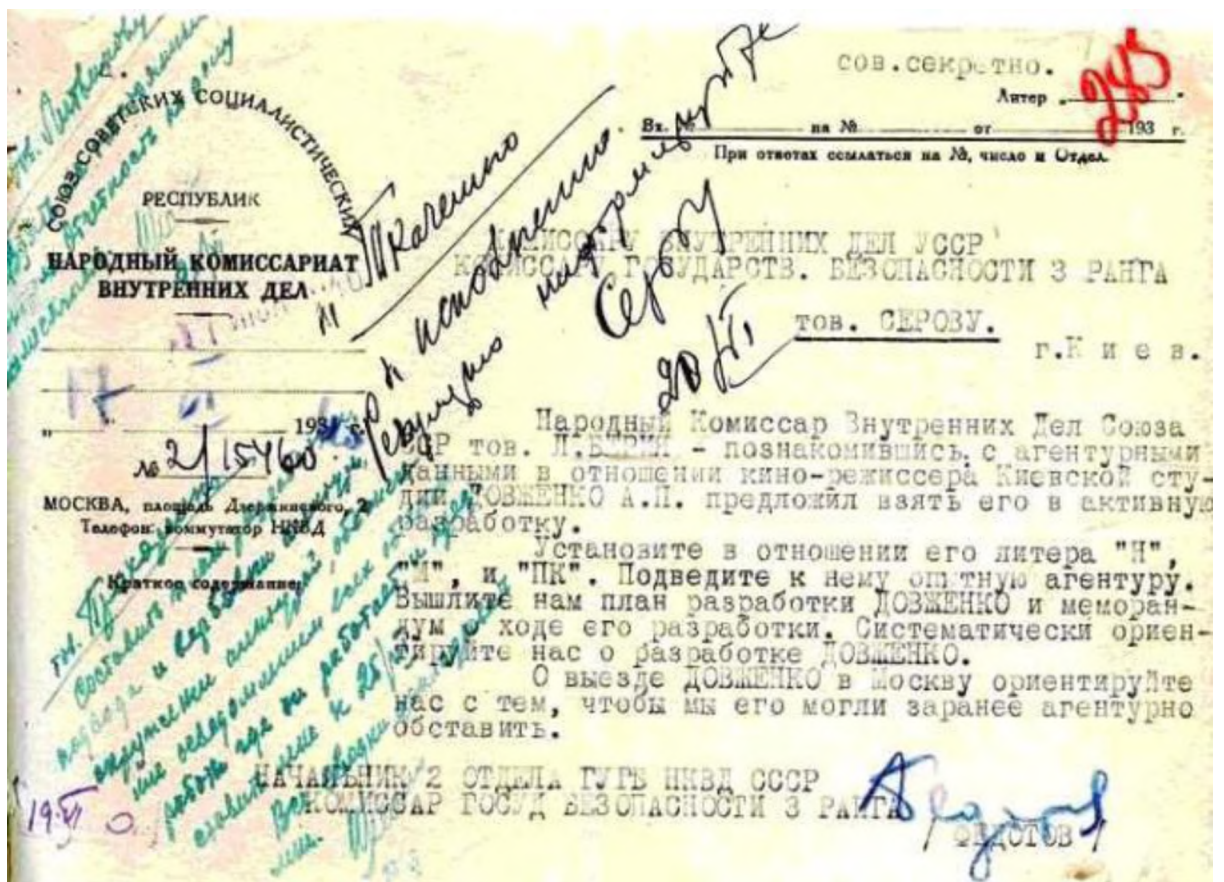
1 листопада 1939 року

еа

Витяг з Указу Президії ВР УРСР – за заслуги в розвитку театрального і музичного мистецтва присвоїти звання Заслуженого Діяча Мистецтв Довженку О.П. 23.11.1939 р. [63].

Незважаючи на благонадійність до комуністичного режиму уславлений митець жив «під ковпаком» радянських спецслужб (справа-формуляр «Запорожець»). Він був лояльним радянським громадянином, але тільки особистому щоденнику та дружині він довіряв своє справжнє ставлення до режиму, антиукраїнському в своїй суті.

Сексоти радянських спецслужб усе життя супроводжували майстра, повідомляючи нагору навіть такі інтимні подробиці – «уві сні він часто розмовляє українською». У 1933 р. агент «Холмський» доносить у ГПУ УРСР про панікерські слова Довженка – «Село гине. Вимирає. Голодують. Нічого їсти. Під Києвом в одному із сел повстання. В Узбекистані справжня війна. Піднялися узбеки, озброєні англійською зброєю... Комісари в Москві жирують... Пир во время чумы» [64].

Наказ Народного Комісара НКВС СРСР Л. Берії про стеження за О. Довженком [65].

304 239

№ 2/7564

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

БЕЛЫМ НАЧАЛЬНИКА 2 ОТДЕЛА УГБ НКВД СССР
КАПИТАНУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

- тов. ФЕДОТОВУ

г. Москва

Павлычев

*М. Подосыпкину
Како не пришло в голову
еще раз написать ему*

При этом направляю справку на разрабатываемого нами режиссера Киевской кинотуды для ДОВЖЕНКО Александра Петровича.

Одновременно сообщая, что ДОВЖЕНКО нами разрабатывается через агентов "Петр Уманский" - писатель, "Черный" - композитор и "Самойлов" - кинооператор, с которыми ДОВЖЕНКО откровенен и открыто им высказывает свои антисоветские настроения.

Периодически у ДОВЖЕНКО бывает приезжающий из Харькова агент "СТРЕЛА" - писатель.

О ходе разработки ДОВЖЕНКО будем информировать.

НАЧАЛЬНИК 2 ОТДЕЛА УГБ НКВД СССР
СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГОС. БЕЗОПАСНОСТИ

Павлычев
/Павлычев/

УГБ НКВД СССР
20-й отдел
Ведомый № 33
СЕКРЕТАРИАТ
№ 37
18/11

№ 2 февраля 1939 года
301066

Документ НКВС СРСР про проміжні результати агентурного стеження за О. Довженком [66].

У 1939 році Олександра Довженка викликають до Києва, щоб організувати експедицію кінематографістів до щойно «звільнених» Західної України та Західної Білорусі. Впродовж двох місяців Довженко мандрує західними землями, і це незважаючи на втому і нещодавно перенесену хворобу серця. В результаті з'являється історична хроніка «Визволення». У хроніці Олександр Довженко показує визволений від польського ярма народ, але народ багатий та цивілізований, в якому живе дух свободи, що його важко приховати від камери. «Визволення» демонструють 11 вересня 1940 р., після чого фільм швидко зникає з екранів. У тому ж 1940 р. знімає документальний фільм «Радянська Буковина». Він мріяв про створення фільму «Тарас Бульба» за М. Гоголем, але на перепоні стала Велика війна.

Вересень 1940. Мітинг в м. Львові /з нагоди возз'єднання українських земель в єдиній державі/. На передньому плані: кінорежисер О. Довженко, драматург О. Корнійчук, поет М. Бажан [67].

О. Довженко виступає на мітингу селян, присвяченому возз'єднанню Західної України з УРСР. с. Добросин Жовківського повіту, 5 жовтня 1939 р.

О. Довженко в своїй квартирі в будинку по вул. Карла Лібкнехта в м. Києві. 1940 р.

Олександр Петрович виїхав в евакуацію, проте рвався на фронт. Спочатку був спецкором газети «Красная звезда», писав оповідання, статті, листівки,

потім став керівником фронтової кіногрупи.

Режисер, заслужений діяч мистецтв УРСР О. Довженко виступає по українському радіо в перші дні Великої війни. 1941 р.

О. Довженко. Початок 1940-х рр.

КОЦІЯ
З АВТОРСЬКОГО ОРИГІНАЛА
ЛІТЕРАТУРНОГО СЦЕНАРІЯ
О.П. ДОВЖЕНКО
/ за посівом М.В. ГОГОЛЯ /
до
ФІЛЬМУ
"ТАРАС БУЛЬБА"

О.П. ДОВЖЕНКО

ТАРАС БУЛЬБА

/ літературний сценарій /

1940 - 1941

О.П.Довженко. Тарас Бульба (літературний сценарій), 1940-1941рр.

Протягом 1941- 1945 рр. фронтові враження О. Довженко виливалися не лише в статті, частину яких так і не було опубліковано, а й у низку патріотичних новел: «Ніч перед боєм», «Мати», «Стій, смерть, зупинись», «Хата», «Тризна», «На колючому дроті» та ін.

П. Тичина, О. Довженко, М. Рильський, 1940-і рр. [68].

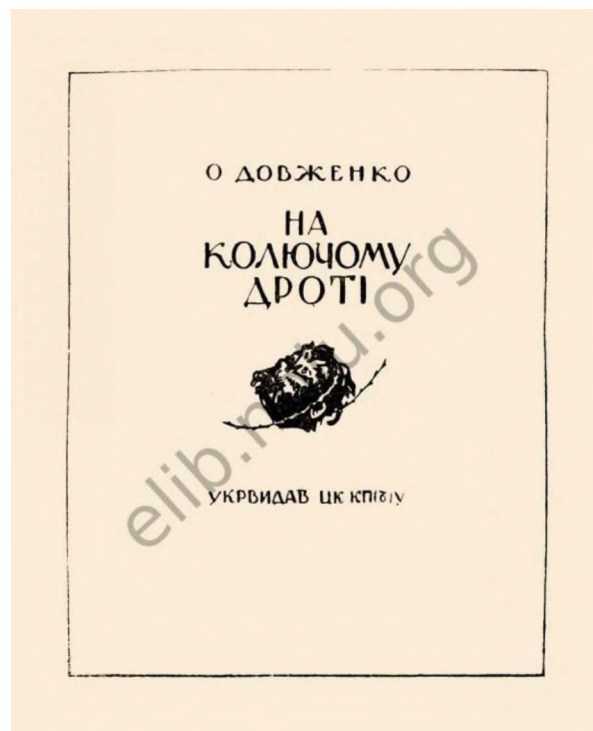
Довженко О. Ніч перед боєм [69].

Довженко А. Ночь перед боєм [70].

Довженко А. Ночь перед боєм [71].

Довженко О. На колючому дроті [72].

Довженко А. Отступник [73]. Це оповідання під час війни видавалося 25 разів дванадцятьма мовами.

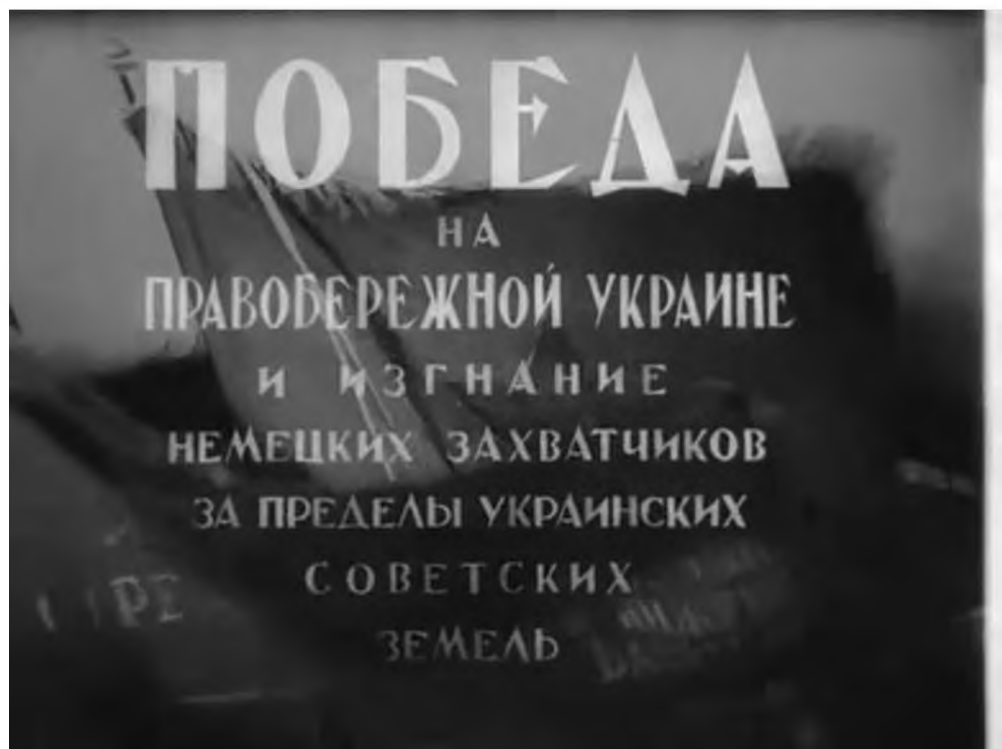

Довженко О. Не хазяйнувати німцям на Україні [74].

Довженко О. "Материні пісні". Старовинні українські пісні, записані зі слів матері. 1943 р. [75].

На матеріалах фронтової кінохроніки митець створив документальні фільми «Битва за нашу Радянську Україну» (1943) і «Перемога на Правобережній Україні та вигнання німецьких загарбників за межі українських радянських земель».

З першого дня війни Олександр Петрович вів щоденник. За кожен його сторінку в ті часи автор міг не тільки потрапити до таборів ГУЛАГу, а й позбутися життя. Всі думки і помисли митця, висловлені в цьому документі епохи, глибокі й сповнені філософського осмислення сучасного і майбутнього

України. Головне у щоденнику – це роздуми про історичну кривду, завдану українському народу.

Олександр Довженко (ліворуч) на фронті. 1943 рік.

Олександр Довженко. 1943 р.

Поет М. Рильський, кінорежисер О. Довженко і члени Військової ради Воронезького фронту
М. Хрущов і Л. Корнієць на визволеній від фашистських загарбників території
1943 р.

Завідувач відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У П. Гапочка, поет М. Рильський, режисер О. Довженко,
поет А. Малишко на одній з діляниць Воронезького фронту

1943 р.

О. Довженко серед працівників культури і мистецтва після зустрічі з воїнами на одній з ділянок фронту.

1943 р.

О. Довженко (1-й зліва) на підбитому німецькому танку на одній з ділянок фронту. 1943 р.

Напередодні битви за Київ. О. Довженко крайній справа.

Режисер О. Довженко (зліва направо, 2-й), поет М. Бажан, член військової ради І-го Українського фронту

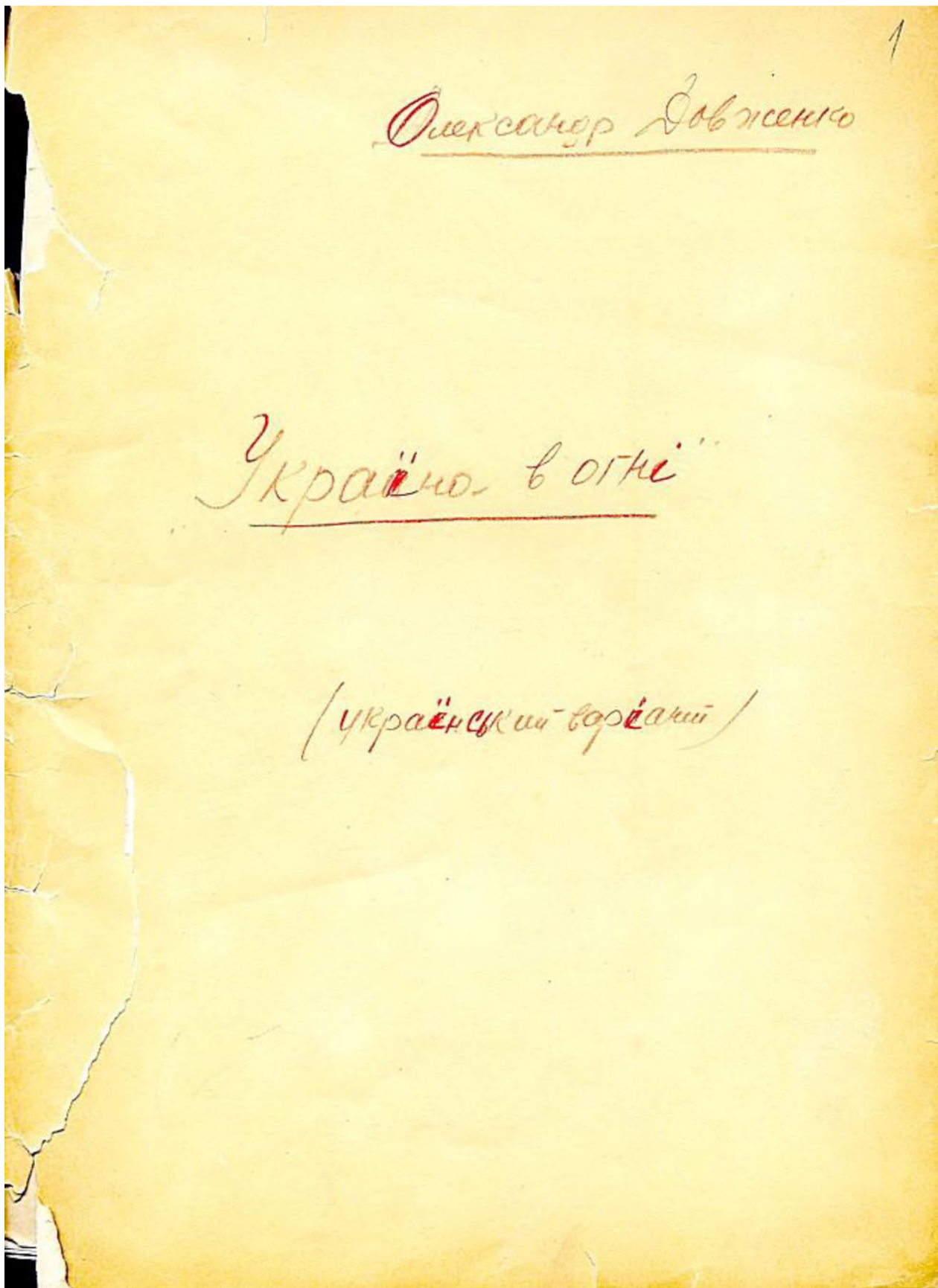

Український кінорежисер О. Довженко (зліва) на виставці трофейної зброї. Київ, 1945 р.

Олександр Довженко, Георгій Жуков, Микола Бажан, Микита Хрущов, Юрій Яновський перед пам'ятником Тарасу Шевченку біля Київським університетом після звільнення міста від німців. 1943 рік.

Титульна сторінка машинописного примірника рукопису кіноповісті О. Довженка "Україна в огні" (російською мовою) з примітками рецензентів. 25 червня 1943 р. [76].

О. Довженко "Україна в огні". Кіносценарій. 1943 рр. [77].

МУНІСТИЧНА ПАРТІЯ (БІЛЬШОВ.) УКРАЇНИ—ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ

М ПБ-35/30-оп.

ЦК ВКП/б/

12. II - 1944 р.

ТЕХ С-ТОБ ЦК ВКП (б)
- 06957 279
27 ФЕВ 1944
від 12. II 1944 р.
ПОДЛЕЖИТ ВОЗВРАТУ

Витяг з протоколу № 35 засідання Політбюро ЦК КП(б)У

О Довженко А.П.

В произведениях украинского писателя и кинорежиссера Довженко А.П., написанных за последнее время /"Победа" и "Украина в огне"/ имеют место грубые политические ошибки антиленинского характера. В связи с этим ЦК КП(б)У постановляет:

1. Рекомендовать Всеславянскому Комитету ввести в состав Комитета от Украинской ССР вместо Довженко тов. Рильского М.Ф.
2. Рекомендовать Комитету по Сталинским премиям при Совнаркомом СССР ввести в состав Комитета вместо Довженко тов. Юру Г.Е.
3. Вывести Довженко А.П. из состава редакции журнала "Украина". Вместо него утвердить членом редакционной коллегии журнала украинского писателя Андрея Малышко.
4. Освободить Довженко А.П. от обязанностей художественного руководителя Киевской киностудии.

Просить ЦК ВКП/б/ утвердить настоящее постановление.

сектору ЦК КП(б)У через 10 дней з дня одержання.

ЦК ВКП/б/

Handwritten signature

Н. ХРУЩЕВ

КО-2

Витяг з протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У за підписом Хрущова М.С. про виведення Довженка О.П. зі складу Всеслов'янського комітету, Комітету по Сталінських преміях, редакції журналу "Україна" та

звільнення від обов'язків художнього керівника Київської кіностудії художніх фільмів. 12 лютого 1944 р. [78].

СОВ. СЕКРЕТНО

ТЕХ. С-Т. ОБЩ. ЦК ВКП(б)

05100

- БОС. Ц. Д. 1944

ПОДЛЕЖИТ ВОЗВРАТУ

ОТВЕТСТВЕННОМУ СЕКРЕТАРЮ РЕДАКЦИИ ЖУРНАЛА „НОВЫЙ МИР“

тов. ЩЕРБИНА

ЦК ВКП(б) обращает Ваше внимание на то, что в произведениях украинского писателя и кинорежиссера Довженко А.П., написанных за последнее время („Победа“, „Украина в огне“), имеют место грубые политические ошибки антиленинского характера.

Ввиду этого ЦК обязывает Вас не публиковать произведения Довженко без особого на то разрешения Агитпропа ЦК ВКП(б).

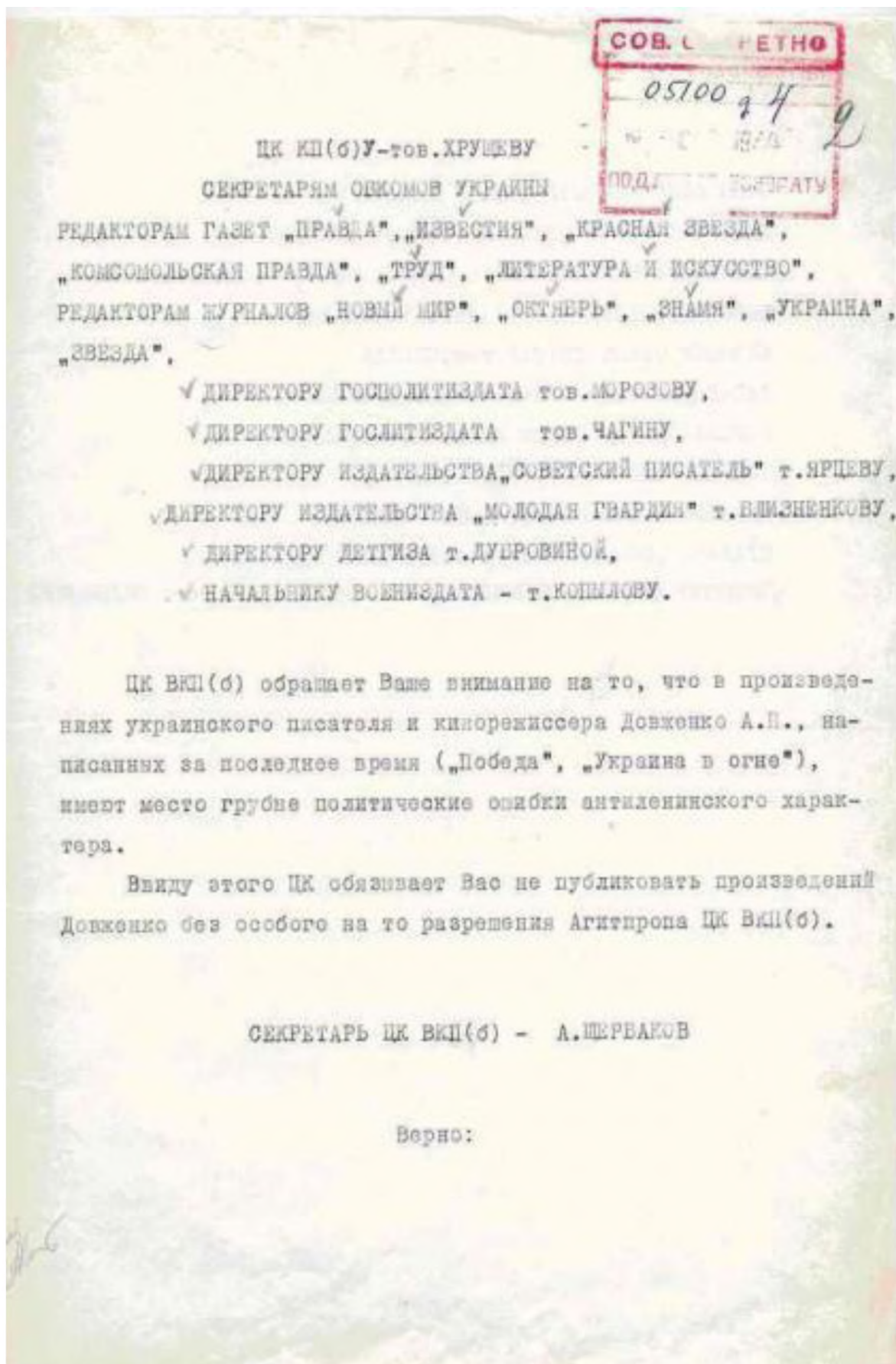
СЕКРЕТАРЬ ЦК ВКП(б)

А. Щербаков А. ЩЕРБАКОВ.

8/II - 1944г.

Записка секретаря ЦК ВКП (б) О.С. Щербакова відповідальному секретарю редакції журналу «Новий світ» В. Р. Щербині про заборону публікувати твори О.П. Довженка без дозволу Агітпропу ЦК ВКП (б). 8

лютого 1944 р. [79].

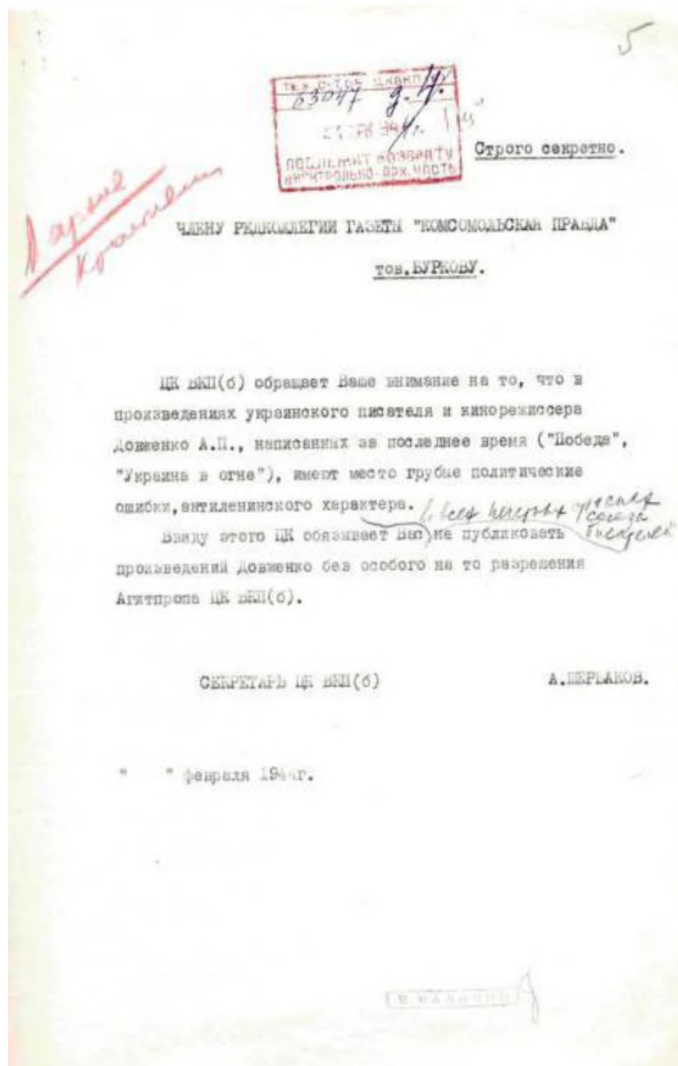

Записка секретаря ЦК ВКП (б) О.С.Щербакова секретарю ЦК КП (б)У М. С. Хрущову, секретарям

обкомів України, редакторам центральних газет, журналів, директорам видавництв про заборону публікувати твори А.П. Довженко без дозволу Агітпропу ЦК ВКП(б). 8 лютого 1944 р. [80].

23 лютого 1944 р. Циркуляр начальника Головліту М.Г. Садчикова всім органам цензури про заборону публікацій в цивільній і військовій пресі творів О.П. Довженка без особливого дозволу Головліту [81].

Записка секретаря ЦК ВКП (б) О.С. Щербакова члену редколлегии газеты «Комсомольська правда» Б.С.

Буркову про заборону публікувати твори О.П. Довженка в усіх друкованих органах Союзу радянських письменників без дозволу Агітпропу ЦК ВКП (б). Лютий 1944 р. [82].

О.Довженко. Кінець 1940-х рр.

О.Довженко з дружиною Ю. Солнцевою. 1940-ві роки.

Незважаючи на всі складнощі, творча діяльність митця була напруженою та інтенсивною. Сценарій про життя І. Мічуріна шість театрів попросили переробити для сцени – так з'явилася п'єса «Життя в цвіту» (1948). За «ідеологічно правильний» біографічний фільм «Мічурін» (останній твір О. Довженка) митець у 1949 р. одержав Сталінську премію другого ступеня, яка означала офіційну його реабілітацію після «України в огні».

Плакати фільму «Мічурін» (1948)

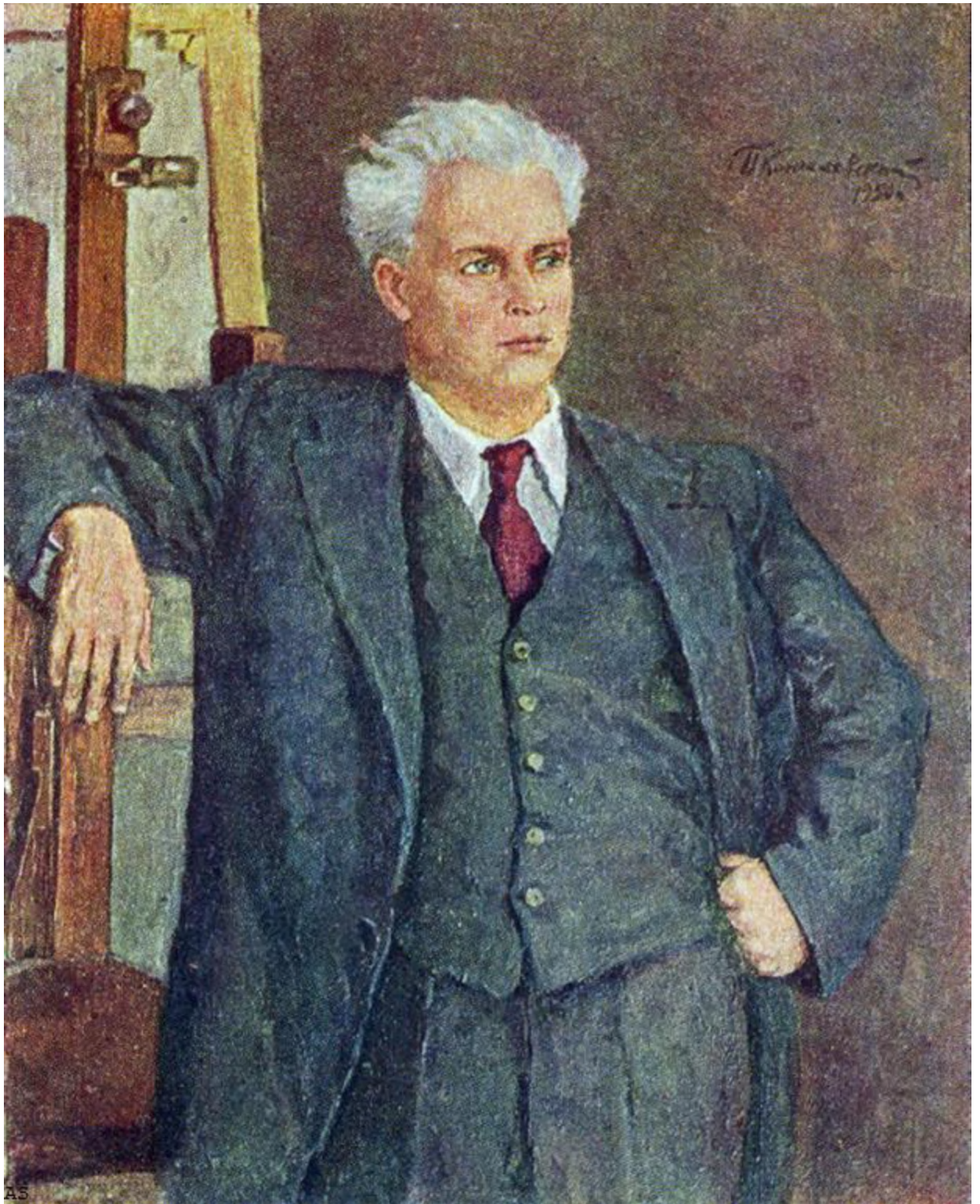
Режисер О. Довженко під час зйомок фільму «Мічурін». 1948 р.

У цей період митець створив художньо-документальний фільм про Вірменію «Країна рідна» з власним дикторським текстом, почав роботу над романом «Золоті ворота», написав п'єси «Молода кров», «Міра життя», оповідання «У полі», «Слава», «Сіятель» (1946), сценарій «Прощай, Америко!» (1950) і «Відкриття Антарктиди» (1952), завершив п'єсу «Потомки запорожців» («На зламі тисячоліть» (1953)), кіноповість «Зачарована Десна» (1954-1955),

розпочату ще 1942 р. Протягом 1949-1956 рр. викладав у ВДІКу (Всесоюзному Державному інституті кінематографії), працював у сценарній студії, допомагаючи кінодраматургам-початківцям.

О. Довженко. 1952 р.

Портрет кінорежисера О. Довженка. Художник: П. Кончаловський. 1950 р.

О. Довженко на схилах Дніпра. Початок 1950-х рр.

О. Довженко з племінниками Тарасом і Олександром Дудками. 1953 р. Зокрема, Тарас Дудко, в подальшому, доктор медичних наук, директор Російського інституту реабілітації Національного наукового

центру наркології

Два генії О. Довженко з С. Ейзенштейном. 1946 р.

С. Ейзенштейн, Фр.Ермлер і О. Довженко.

О. Довженко. 1950-ті роки.

Ю. Солнцева, О. Довженко і Марина Ладініна. 1950-ті роки.

Двоє земляків-чернігівчан. О. Довженко з Есфирь Шуб – режиссером документального кіно.

О. Довженко під час вручення Державних премій. Серед присутніх: народні артисти СРСР В. Пудовкін,

Б. Чирков, В. Марецька; режисер М. Чіаурелі, актор Б. Андрєєв. Москва, 1952 р.

Скульптор С. Конєнков (справа наліво), кінорежисер О. Довженко та академік АН СРСР П. Капиця. 1953 р.

О. Довженко і письменник Сергій Борзенко. 1950-ті роки.

Режисер, народний артист РРФСР О. Довженко (в центрі) та італійський режисер Джузеппе де Сантіс з групою кінематографістів. 1953 р.

Український кінорежисер та письменник, народний артист РРФСР О. Довженко.
Бровари Київської обл., 1953 р.

До Президії Спілки Радянських
письменників УРСР

Вертатись хочу на Україну.
Президіє! Допоможи мені житлом:
давко колись його одібрано в мене.
Великої квартири мені не треба.
Тільки треба мені, аби з одного
бодай вікна було видно далеко.
Щоб міг я бачити Дніпро і Десну
десь під обрієм і рідні чернігівські
землі, що так настирливо ночами
почали маритись мені.

З попаном Ол. Довженко

1956 - X - 10

Москва

Лист О. Довженка до Президії Спілки радянських письменників УРСР з проханням допомоги йому повернутися на Україну. 10 жовтня. 1956 р. [83].

Незважаючи на загострення хвороби серця, восени 1951 р. О. Довженко поїхав у Каховку, на будівництво греблі. Ця грандіозна ідея і захоплювала, і лякала водночас. Для тих, хто щиро пройнявся ідеями комунізму, Каховське море було дійсно чимось дивовижним, вартим цілої поеми. Але будівництво Каховської ГЕС змусило простих людей зіткнутися із жорстокою прозою життя. На жертвний вівтар науково-технічного прогресу було покладено найцінніше – нашу історію і культуру. Адже спорудження Каховської ГЕС спричинило затоплення колиски українського козацтва – Великого Лугу. Під водяною ковдрою опинилися козацькі Січі, зимівники, городища, могильники. Назавжди зникло більше 60 річок та озер, поетично-гумористичні назви яких лише посилюють тугу втрати: Ревун, Лапинка, Скарбна, Бистрик, Кругляк, Лебедина, Скажена, Прищепа тощо. Немало було покалічено й людських доль,

адже через загрозу затоплення були знищені цілі населенні пункти й евакуйовані сім'ї. Побачене там митець планував відтворити у кінокартині «Поєма про море».

О. Довженко під час будівництва Каховської ГЕС.

Довженко О. П. на будівництві Каховської ГЕС.

Режисер О. Довженко (праворуч) і оператор П. Русанов на будівництві Каховської ГЕС. Херсонська область, 1953 р.

У 1956 р. у березневому номері журналу «Дніпро» була опублікована «Зачарована Десна», з цього приводу О. Довженко дуже радів. У цей час була завершена й «Поема про море».

О. Довженко (праворуч) і народний артист СРСР Б. Ліванов під час роботи над фільмом «Поема про море». 1954 р.

О. Довженко біля Дніпра під час роботи над «Поемою про море».

О. Довженко під час роботи над фільмом «Поєма про море». 1954 р.

У листопаді розпочались зйомки кінофільму «Поєма про море». Але здійснити задумане Олександр Петрович не встиг – він помер 25 листопада 1956 р.

Останній прижиттєвий знімок О. Довженка. 27 жовтня 1956 р.

Похований Олександр Петрович на Новодівичому цвинтарі у Москві. Траурна церемонія відбулася у Будинку літераторів. Делегація з України привезла сніп жита, землю та яблука. Грудочку рідної землі вкинули до могили зі словами «Земля, по якій твої ноги ходили, нині теплом тебе приймає».

Надгробок на могилі Олександра Довженко. Поряд з ним похована його дружина Юлія Солнцева.

У 1957 р. з'явилася друком збірка повістей митця «Зачарована Десна», від якої фактично почався «відлік» письменницької слави. На всесвітній виставці в Брюсселі в 1958р. 117 відомих кінознавців і кінокритиків із 20 країн, добираючи 12 найкращих фільмів усіх часів і народів, назвали і «Землю» О.

Довженка.

Фільми «Поема про море» (1958), «Повість полум'яних літ» (1960) і «Зачарована Десна» (1964) поставила вже його дружина Ю. Солнцева. Крім того, вона зняла стрічки «Незабутнє» (1968) та «Золоті ворота» (1969) на основі літературних творів О. Довженка.

Ім'я О. Довженка присвоєно Київській студії художніх фільмів (1957); іменем митця названо одну з вулиць м. Києва (1959); у Сосниці, в батьківській хаті митця, створено Літературно-меморіальний музей О. Довженка (1960); у Києві на будинку, де мешкав О. Довженко в 1935-1941 рр., встановлено меморіальну дошку з барельєфним портретом митця (скульптор М. Вронський) (1960); при Київській кіностудії відкрито музей і пам'ятник О. Довженку (1964); затверджено Золоту медаль ім. О. Довженка «За найкращий патріотичний фільм» (1972); Інститут теоретичної астрономії Російської Академії Наук присвоїв планеті під № 4520 ім'я О. Довженка (1977); встановлено Державну премію України ім. О. Довженка в галузі кінематографії (1994).

1994 року створено Національний центр О. Довженка, роботу якого зосереджено на збиранні та збереженні фільмів (національного кіно) та поширенні кінострічок (насамперед українських), їх популяризації серед населення. Саме цей центр у 2006 р. завершив роботу над переведенням фільмів О. Довженка у формат DVD.

У 2004 р. Національний банк України ввів в обіг ювілейну монету у 2 гривні, присвячену 110-річчю від дня народження О. Довженка. У Києві, на території Національної кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка, росте яблуневий сад. Посаджений майстром понад піввіку тому. Посіяні ним творчі зерна проросли в новому українському кінематографі, в нових обрисах України та факті української державності.

Олександр Довженко – один із тих геніїв, яким випало жити в надзвичайно важкий час. На очах у нього відбувалися грандіозні битви, мільйони людей

загинули під час громадянської війни та війни з німецькими фашистами. І серце Довженкове не могло не відгукнутися на страждання рідного народу. Він сам був на фронті, на власні очі бачив горе, сльози, кров і своїм обов'язком вважав оспівати безсмертний подвиг українців, показати всьому світу безмір їхніх страждань і велич героїчних звершень.

Джерела та література

1. Грищенко І. Музею Довженка – 50! – Режим доступу: <http://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/17350-muzeyu-dovzhenka-50.html>.
2. Грищенко І. Музею Довженка – 50! – Режим доступу: <http://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/17350-muzeyu-dovzhenka-50.html>.
3. Таранушенко С., Вечерський В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. - К.: НДІТІАМ, 2002. – С. 176.
4. Режим доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
5. Режим доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
6. Режим доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
7. Режим доступу: http://kneu.edu.ua/ua/University/about_university/milest_of_hist/#2.
8. До 120-річчя від дня народження Олександра Довженка. – Режим доступу: <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Dovzhenko/index.php>.
9. ЦДАВО України Ф. 67, оп. 1, спр. 34, арк. 12. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/63055265.html>.
10. Сашко [Довженко О. П.] Лицарі на роздоріжжі [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 24 серп. – С. 3.
11. Сашко [Довженко О. П.] Наука їде [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 5 верес. – С. 1.
12. Сашко [Довженко О. П.] Верхівець без голови [12] [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 4 верес. – С. 1.
13. Сашко [Довженко О. П.] Думки американського дяді [Малюнок карикатура]

- // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 13 верес. – С. 1.
14. Сашко [Довженко О. П.] Ждемо [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 14 верес. – С. 1.
 15. Сашко [Довженко О. П.] Крокодилячі сльози! [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 16 верес. – С. 1.
 16. Сашко [Довженко О. П.] Останні часи [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 14 жовт. – С. 1.
 17. Сашко [Довженко О. П.] Махно на волі [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 8 груд. – С. 1.
 18. Сашко [Довженко О. П.] «Ножиці». Ой, сходяться !!! [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 14 груд. – С. 1.
 19. Сашко [Довженко О. П.] Хліборобська культура [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 30 груд. – С. 1.
 20. Сашко [Довженко О. П.] «Христос рождається, славіте...» [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1923. – 25 груд. – С. 1.
 21. Сашко [Довженко О. П.] Головний атаман С. Петлюра в новій ставці [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 18 січ. – С. 1.
 22. Сашко [Довженко О. П.] Професор Грушевський : Ех, їхати, так їхати ... так і запізнився ... [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 4 січ. – С. 1.
 23. Сашко [Довженко О. П.] Володар світу [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 20 січ. – С. 1.
 24. Сашко [Довженко О. П.] В черзі [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 8 лют. – С. 1.
 25. Сашко [Довженко О. П.] На пражській вулиці [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 9 лют. – С. 1.
 26. Сашко [Довженко О. П.] Новий «спец.-гаманець» [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 26 лют. – С. 1.
 27. Сашко [Довженко О. П.] Дитинка-шостилітка [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 24 лют. – С. 1.

28. Сашко [Довженко О. П.] «Святителю отче Християне, моли ВУЦВК о нас...» [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 9 берез. – С. 1.
29. Сашко [Довженко О. П.] Історія одного визнання [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 21 берез. – С. 1.
30. Сашко [Довженко О. П.] Оце пісня гарна нова починайте її знова [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 28 берез. – С. 1.
31. Сашко [Довженко О. П.] Чванько [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 27 берез. – С. 1.
32. Сашко [Довженко О. П.] Урядова гойдалка [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 30 берез. – С. 1.
33. Сашко [Довженко О. П.] «Друг друга обимем ... і возопієм ...» [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 26 квіт. – С. 1.
34. Сашко [Довженко О. П.] В італійському парламенті [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 20 черв. – С. 1.
35. Сашко [Довженко О. П.] Сумніви не без підстав [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 7 черв. – С. 1.
36. Сашко [Довженко О. П.] Не помилився ! З промови Чемберлена [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 29 листоп. – С. 1.
37. Сашко [Довженко О. П.] Тайна міністерського архіву [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 30 листоп. – С. 1.
38. Сашко [Довженко О. П.] Т прру! ... Доїхали... [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 24 груд. – С. 1.
39. Сашко [Довженко О. П.] Тяжка задума [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 1 січ. – С. 1.
40. Сашко [Довженко О. П.] Оце й усе ... [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 13 лют. – С. 1.
41. Сашко [Довженко О. П.] За богом служба, а за царем молитва [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 1 берез. – С. 1.
42. Сашко [Довженко О. П.] Після демісії [Малюнок карикатура] // Вісті

- ВУЦВК. – 1925. – 14 квіт. – С. 1.
43. Сашко [Довженко О. П.] Папа «марксист» [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 16 квіт. – С. 1.
44. Сашко [Довженко О. П.] Соціально-демократичні перспективи [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 28 квіт. – С. 1.
45. Сашко [Довженко О. П.] Два кандидата [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 24 квіт. – С. 1.
46. Сашко [Довженко О. П.] Справи дипломатичні [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 26 квіт. – С. 1.
47. Сашко [Довженко О. П.] Присяга президента [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 29 квіт. – С. 1.
48. Сашко [Довженко О. П.] Геть білий терор! Геть фашизм! [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 1 трав. – С. 1.
49. Сашко [Довженко О. П.] Королівська робота [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 30 черв. – С. 1.
50. Сашко [Довженко О. П.] Чемберлен лицем до СРСР [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 9 серп. – С. 1.
51. Довженко [О. П.] Пролетарський привіт II Інтернаціоналу [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 26 серп. – С. 1.
52. Сашко [Довженко О. П.] Тов. Чічерін за кордоном [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 3 жовт. – С. 1.
53. Довженко О. [П.] Гарантійна угода в творенню [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 30 серп. – С. 1.
54. Сашко [Довженко О. П.] Під французьким парканом [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 6 жовт. – С. 1.
55. Довженко О. [П.] «Маслособорування» Франко «Моліться, братіє, моліться!» [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 10 жовт. – С. 1.
56. Довженко О. [П.] Два боки однієї медалі [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 11 жовт. – С. 1.

57. Довженко [О. П.] Зльот фашистів. Мусоліні: фашисти всіх країн, ф-ф-р-ю! [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 28 жовт. – С. 1.
58. Довженко [О.П.] Боротьба з голодом [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1926. – 10 черв. – С. 1.
59. Довженко О. [П.] Ну? Скільки дано?... [Малюнок карикатура] // Вісті ВУЦВК. – 1926. – 15 трав. – С. 1.
60. Режим доступу: <http://er3ed.qrz.ru/kruchenyh-gallery.htm>.
61. ЦДАВО України, ф. 1238, оп. 1, спр. 169, арк. 404. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/63441108.html>.
62. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 8, спр. 34, арк. 81. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/63441108.html>.
63. ЦДАВО України Ф. 1, оп. 24, спр. 4, арк. 1. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/63055265.html>.
64. Кіпіані В. Олександр Довженко: розсекречені документи спецслужб // Історична правда. – 2 листопада, 2011. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/reviews/2011/11/2/60883/>.
65. Остання надія. – Режим доступу: <http://chz.org.ua/ostannya-nadiya/>.
66. Остання надія. – Режим доступу: <http://chz.org.ua/ostannya-nadiya/>.
67. Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Sections/Vyzvolennya/CDKFFA/>.
68. Гайворонська А. Огляд літературних архівів про О. Довженка (із зібрань ЦДАМЛМ України). – Режим доступу: www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_4_5_2014/16.pdf.
69. Довженко О. Ніч перед боєм. – Укрвидав при ЦК КП(б)У, 1942. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
70. Довженко А. Ночь перед боем. – Пенза: Газета "Сталинское знамя", 1942. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
71. Довженко А. Ночь перед боем. – Свердловск: Воениздат НКО СССР, 1942. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
72. Довженко О. На колючому дроті. – Укрвидав ЦК КП(б)У, 1943. – Режим

- доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
73. Довженко А. Отступник – М. : Воениздат НКО ССРСР, 1942. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
74. Довженко О. Не хазяйнувати німцям на Україні – Укрвидав ЦК КП(б)У, 1943. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
75. Довженко О. "Материні пісні". Старовинні українські пісні, записані зі слів матері. 1943 р. – К. : Музична Україна, 1995. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/uchasnyky.html?id=47>.
76. Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Sections/Dovzhenko_2/CDAGO/.
77. Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Sections/Dovzhenko_2/CDAGO/.
78. Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Sections/Dovzhenko_2/CDAMLM/index.php?47.
79. Остання надія. – Режим доступу: <http://chz.org.ua/ostannya-nadiya/>.
80. Остання надія. – Режим доступу: <http://chz.org.ua/ostannya-nadiya/>.
81. Остання надія. – Режим доступу: <http://chz.org.ua/ostannya-nadiya/>.
82. Остання надія. – Режим доступу: <http://chz.org.ua/ostannya-nadiya/>.
83. Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Sections/Dovzhenko_2/CDAMLM/.